

Ціна 2.00 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

РІК XXXIII.

ЛИСТОПАД — 1982 — NOVEMBER

Ч. 11 (393)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
In Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волниняк

Видас

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний -- головний редактор

Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Карпо Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 доларів

США — 15 доларів

АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. доларів

Всі інші країни рівновартість 15 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чикаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskij,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"

TORONTO, ONT., CANADA

M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Петро Косенко — ШАКАЛИ (поема)	1
Петро Григоренко — З ПРИВОДУ "САМОРОЗ- ПУСКУ" МОСКОВСЬКОЇ ГЕЛЬСІНК- СЬКОЇ ГРУПИ	3
Мар'ян Дальний — ДМИТРО В. КИСЛИЦЯ	5
Ол. Зозуля — ЗУСТРІЧ З ІВАНОМ БАГРЯНИМ	7
І. Дюбуа — ДИСЕРТАЦІЯ ПРО УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО	9
Лев Яцкевич — РОЗШУК ЗА АЛЕКСАНДРОМ ВЕЛИКИМ	12
Дзвінка Орловська — ЕПІЗОД У НАРОДЖЕННІ НОВІТНЬОГО МИСТЕЦТВА (стаття 4: Кубізм)	13
Петро Росенко — ПОЕЗІЯ Л. РОМЕНА	14
Левко Гусин — ВІРШІ	15
Борис Мигаль — 100 РОКІВ ТОМУ НА ПОДШЛИ	16
Дмитро Чуб — РОМАН ПРО "СЛОВО О ПОЛКУ ГОРЕВИМ"	18
Віктор Топчій — ПРО ПОНЯТТЯ ДОБРА І ЗЛА	20
Юрій Гаєцький — ГАЛИЧИНА ПІД ГАБСБУР- ГАМИ	22
Василь Сокіл — ВЧЕНИЙ ГУСАК (байка)	23
Михайло Павленко — ПРО ЩО ВОНИ МОВ- ЧАТЬ...	24
Олена Несіна — СТО РОКІВ ВІД ДНЯ СМЕРТИ ДАРВИНА	26
Михайло Гава — МОЗАІКА КУЛЬТУРНИХ НОВИН	28
Д. М. — СЛОВЕСНЕ ПЛЕТИВО (з радянської преси)	30
Ярополк Вогнедар, О. Коваленко — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	32

На першій сторінці обкладинки:

ДМИТРО ВАРЛАМОВИЧ КИСЛИЦЯ

(чит. стор. 5-та)

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріялів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріяли.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Петро КОСЕНКО

ШАКАЛИ

(Поема)

Господи, скільки напасників моїх,
скільки тих, що постають проти мене.

(Псалом 3-1 Давида)

Мовчиш і серце спочиває
А заговориш душу крає
Неімовірний серця біль.
За що нас Праведний карає
І за що напасть насилає
На край наш бідний звідусіль?
Хто тільки нашими степами
І прехорошими шляхами
Колись не шлявся, не блукав?
Хто нас не роками — віками
В гіркій неволі канчукав?
І день і ніч не полоскав?
За що на власнім, Боже, полі
У ріднім краї на роздоллі
Ти нас єгиптом покарав?
За що кайданами неволі
В тобою посланій юдолі
Нам душі наші ти скував?
До стіп твоїх я припадаю,
Великий Боже, і благаю:
Розкуть нам душі повели,
А любому моєму краю,
Моїм сльозам, моєму раю
Його Мойсея ниспошли!

1

Плаксива осінь. Сорок третій.
Горять Дніпрові береги.
Палають плавні. Дід Мелетій
Виходить з хати. Навкруги
Гергочуть німці. Їх гармати
Б'ють без угаву. Ближні хати,
Мов смолоскипи — чорний дим
Стовбами неба досягає,
Дніпро сердито виграває
ППід небом сірим дощовим.

2

Тремтить земля. Десь на тім боці
Ген-ген униз по бистрині
В осінній сивій поволоці
Чорніють купки комахні.
Це знову дідько Московщину
Несе ще раз на Україну.
Це після втечі під Урал
"Непереможний" і "блискучий"
Вертався за здобиччю шакал.

3

Старий оглянувся. В тремтячій
Слабій спрацьованій руці
Лихенький глечик. В нім гарячий
Навар із локші в мопці.
Це для онука Валентина.
Йому тринадцять. Вже дитина
Три дні не їла: німчура
Потроху з боєм відступала
І всіх з собою забирала
З-понад широкого Дніпра.

4

Та дід не слухав і онука
Рішив нікому не давати.
Бо як же так: йому вже стука
Прожитих гірко сімдесят,
А в нього ні душі живої.
Єдиний син вже на покої
(Пропає на озері Хасан),
Стара в тюрмі у тридцять третім
Померла в Харкові далекім
За проклятий до двору план.

5

А він утік і до невістки
Прибвся ледь живий вмирати
І певно вмер би, щоб не вістки
Про те, що буде утікати
Його відечний "добročинець".
Старий зрадів: ото гостинець
На старість Бог йому післав.
І справді: на котлету збитий
Хижак розлючений неситий
Московським шляхом утівав.

6

Старий Мелетій, мов дитина
Утечі катовій радів,
Ховав малого Валентина
І ждав нових володарів
Та нищечком молився Богу
За внука і свою небогу
Невістку. Тяжко молодій
Без чоловіка горювати,
Його і сина годувати
Без сподівань і без надій.

7

Аж якось вранці до містечка
Вступили німці. Люд завмер.
В огні церковка невеличка
І млин старенький. Офіцер
Зіскочив з танка на дорогу
І лиш ступив, як із-за рогу
Хтось вистрілив і німець враз
Упав, мов скошений додолу.
І вмить на землю охололу
Упав страшний нелюдський сказ.

8

У нім брунатний повелитель
Себе відразу показав, —
За одного новий мучитель
Містечко з танків розстріляв.
Та так зрівняв його з землею,
Що жах дивитись: мов кирею
Страшну криваву розіслав
На чистім полі. Скільки люду
Лежало вбитого повсюду,
А німець бив і не вгавав!

9

І так три дні. А на четвертий
Живих зігнали площу мить
Від крові людської. Упертий
Старий зостався хоронить
Свою невістку. У повітку,
Де готували їжу влітку,
Упав у перший день снаряд
І відірвав їй праву ногу.
Недовго ї мучилась — небогу
Прийняв на спочин власний сад.

10

Похоронив, без сліз заплакав,
Обняв онука і зімлів,

Прочунався й з малим балакав
Аж доки не забракло слів
І знов заплакав. Мов дитина
Він був невтішним. Де причина
Його таких нелюдських мук?
Як дальше жити? Де подітись?
До кого в світі прихилитись
І де схватись від розпук?

11

Уже зима. Пекельний холод
У смертній схватці світ затис,
Страшним кошмаром лютий голод
Над людом змученим завис.
Лютус звір в огненнім колі
І на закованому полі
Показує свій справжній хист:
Разом повісив неділимця
І крем'яного бандерівця,
Де вже гоїдався комуніст.

12

В холодній хаті присмерк бродить.
Скажена хуга в шибку б'є,
Старий Мелетій ледве ходить.
А внучок плаче і жує
Стару з сириці посторонку.
"Невже прийдеться в ополонку, —
Старий в задумі тре чоло, —
Щоб надаремне не каратись?
А може спробувать дібратись
В своє згорьоване село?"

13

На ранок швидко дід онука
Кладе в старенькі саночки,
Впрягається(у руки хука
Й крізь силу тягне напрямки
На шлях крутий. Святого Сина
Проси, Заступнице Єдина,
Проси, моли його за тих,
Хто вже утратив всю надію,
Проси Всескорбного Месію
Простити їм цей тяжкий гріх!

14

Напівживими ледь добились
Старий з онуком до села
Й у власнім хліві поселились,
Бо хата спалена була
Ще за колгоспу. Через силу
Пережили зиму двожили,
А з першим проблиском весни
Город чималий посадили,
Землянку теплу впорядили
І призабули жах війни.

15

А влітку радо дід з онуком
Пішли удвох в чередники. —
Малий вправлявся в плавнях з луком,
А дід лагодив дуплянки.
На осінь мали невеличку

3 ПРИВОДУ "САМОРОЗПУСКУ" МОСКОВСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

Вістка про припинення діяльності Московської Гельсінської групи не була несподіванкою для нас.

Більш як шість років ця група, як і всі інші гельсінські групи СРСР, діяла в нестерпних умовах безперервного тиску могутньої машини державного терору. Загрожуючі попередження, позбавлення праці, поліційні стеження і затримання, висилання з місць постійного мешкання в трудніші умови життя, обшуки, арешти, засудження за сфальсифікованими обвинуваченнями, примушування до еміграції, позбавлення громадянства з висилкою за кордон — це неповний перелік тих засобів, якими КГБ тримав членів групи в постійній моральній напрузі і домагався знищення нестерпної для нього організації...

Число діючих членів групи в Москві неухильно зменшувалось. Нарешті лишилось троє: дружина академіка Сахарова інвалід війни Олена Боннер, математик і фізик 70-літній хворий професор Наум Мейман і видатний московський адвокат тяжко хвора 75-літня Софія Калістратова. Прокурор Москви попередив її, що на неї розпочато кримінальну справу і якщо вона не припинить своєї

правозахистної діяльності, то її будуть судити "за антисоветську пропаганду". Попередження одержали також О. Боннер і Н. Мейман. Разом з тим, за всіма трьома було встановлено щільне поліційне слідкування. Працювати далі не стало можливості.

От така дійсність. Вона безсумнівно свідчить що діяльність Гельсінської групи в Москві задушена шляхом розбещеного державного терору. На жаль, багато органів Західної преси зробили наголос на зовсім іншому. Вістка з Москви подається під впадаючим в око заголовком: Московська Гельсінська група оголосила про свій саморозпуск (підкреслення моє П. Г.). Під таким і подібними заголовками відносно вірно переказується зміст останнього (195) документа групи, в котрому нема й згадки про саморозпуск але коментатори голошують іменом на саморозпуск. У коментарях звучать переважно похоронні молитви. Замість того, щоб обуритись з приводу того, що СРСР перед очима всього світу винищував і в решті решт винищив одну з організацій, котра боролась за мир, безпеку, права людини і перетворив у фікцію вчисто підписаний ним Гельсінський Заключний Акт, кореспонденти разом з Московською відспівують і інші Гельсінські групи Советського Союзу, надаючи їм при цьому зневажливу назву "сателітів". (Люблять на Заході похоронні і малозрозумілі слова)...

Троє ще не заарештованих членів групи (Боннер, Калістратова, Мейман) в Москві до останнього часу становили собою діючий центр цілої Московської групи. Тепер їх заблюкувало КГБ і діяти вони не можуть.

Але дванадцять, включно з чотирьома членами робочої комісії по розслідуванню зловживань психіатрією в політичних цілях (Орлов, Щаранський, Слепак, Ланда, Серебров, Осіпова, Нехіпелов, І. Ковальов, Бахмин, А. Подрабінек, Гривніна, Карягин) у в'язницях, таборах, на засланні. Ніхто з них не заявив про вихід зі складу групи і тому остаються її членами. Більшість з них до того ж найшли спосіб потвердити своє членство в групі і сповістити останньо, що вважають себе в відрядженні для вивчення додержування прав людини в місцях ув'язнення; в таборах створено табірну Гельсінську групу.

Шість, включно з двома вигнанцями (Григоренко, Гінзбург) і чотирьома емігрантами (Алексєєва, Мнюх, Борієнов, Ярим-Агаєв) мешкають в вільному світі. Всі вони в тій, чи іншій формі беруть участь в захисті прав людини і Гельсінських груп. При цьому вони ґрунтовно ввійшли в міжнародний Гельсінський рух, встановили ряд корисних міжнародних зв'язків і навели контакти, включно до дружніх, в наукових колах, профспілках, серед політичних і суспільних діячів і з населенням країн проживання. Абсолютно ясно, що тепер, коли осередок групи в Москві перестав діяти, істотно ще діючий центр групи

---

*Рябеньку в цяточках телечку.
Старий радіє, мов дитя:
Малому справив кожушину,
Штанці, сорочечку, шапчину
І для обох нове взуття.*

16

*А потім знов ще раз снігами
Яри, діброви занесло,
І ще раз теплими дощами
Обмилось стружене село.
І заміло. Цвинтаріще,
Чи по нещастю попелище
Насправді краще вигляда.
Де гомін вулиці гучної?
Де звуки пісні зазвоні?
Де сила хвацька молода?*

17

*Село спустило. В Магадані
Одні давно вже полягли,
Другі на Вінницькім майдані
Кров неповинну пролили,
А третіх в армію червону
Взяли кріпити оборону
Землі чужої береги.
А решта вся дісталась Крупну.
Де за смердючу ложку супу
Кувала власні ланцюги.*

(Закінчення в наступному числі)

переміщається за кордон.. Група не саморозпускається, а змінює місце діючого центру і зміст своєї роботи. Самозрозуміло, що тут не можна зробити всього що робилось в Москві, але боротись за звільнення членів групи і других советських політв'язнів, домагатись виконання Гельсінського Заключного Акту, або його уневажнення, можна і необхідно. Для цього треба об'єднати наявних на еміграції членів Московської групи, поповнити їх склад доцільним числом активних московських правозахисників, що тепер є на еміграції і оголосивши Московську Гельсінську групу в вигнанні, негайно розпочати активну дію.

Не можна переходити на похоронні мотиви від того, що могутній апарат державного терору замкнув рота ще трьом правозахисникам. Не можна скиглити з приводу того що "нещасні сателіти" (то бач, мабуть, Українська, Литовська, Вірменська і Грузинська Гельсінські групи) навіть "саморозпуск" оголосити не можуть, тому що всі їх члени ув'язнені. Треба зрозуміти, що відсутність заяв про припинення роботи тої чи іншої групи є показником не слабости, а сили. Якби найшлись охотники заявити про саморозпуск, то їм би трибуну дали навіть із-за ґрат. Але біда "органів" в тому, що вони везуть членів групи, одного за одним із Мордовії і П'єрми до Києва і Вільнюсу, проводять з ними "виховну роботу" (недавно в Києві проводили таку роботу з Вячеславом Чорноволом), але бажаючих оголосити саморозпуск не знаходяться.

"Сателіти" мовчать? Так мовчать! А що дивно-го? В Україні, Литві, Грузії, Вірменії душать правозахисний рух не гірше ніж у Москві. Голосу національних груп не чути з тієї ж причини, з якої заглух Гельсінський голос і в Москві. Але мовчазні голоси є не тільки в Москві, але і в Україні, і в Литві, і в Грузії, і навіть у Вірменії. Кількість цих мовчазних різна. В Україні, як мені відомо, їх дещо більше ніж в Москві, хоча втрати в Українській групі дуже великі. На сьогоднішній день у тюрмах, таборах і на засланні 27, при тому 7 з них, у кого кінчались терміни ув'язнення, за останні пітора року засуджені на нові терміни, три відбули терміни ув'язнення і живуть вдома під поліційним наглядом, 7 на примусовій еміграції, (з них 6 попали на еміграцію після відбуття відповідних термінів ув'язнення). Коли врахувати що в первісному складі група була всього з 11 членів, то втрати виявляються неймовірними: Репресовано більше чим при первісних складах. Завдяки таким втратам українці помітили, що КГБ арештує в першу чергу нових членів. У зв'язку з тим, група припинила оголошення нових членів. Тепер ці неоголошені і є основною силою групи. Щоб ця сила почала діяти, необхідне те, що і в Москві — можливість легально контролювати виконання Гельсінських домовлень в Україні. Добитись же цього можна лише з допомогою суспільства і урядів країн, що підписали Гельсінський Заключний Акт.

Перед Советським урядом треба поставити ультимативну вимогу—чесно виконувати всі статті Гельсінського Заключного Акту, надавши суспільству право контролювати виконання Акту. В зв'язку з узаконенням цього права негайно з-

вільнити з ув'язнення, вернути з заслання і вигнання всіх членів Гельсінських груп і інших советських політв'язнів і в'язнів сумління. Якщо б СССР прийняв цю вимогу, створилися б добрі умови для легальної діяльності Гельсінських груп. Якщо б же він на батьківщині відмовився від суспільного контролю, оголосити Акт недіючим і домагатися скликання мирної конференції для вирішення питання про повоенні кордони, враховуючи необхідність ліквідації наслідків довоєнного зговору Сталіна з Гітлером про розподіл сфер впливу. В такому випадку Гельсінським групам робити буде нічого. Почнеться інший етап боротьби, який вимагатиме нових організаційних форм.

На закінчення декілька слів про "сателітів". Я не розумію з чого виходять коментатори, вживаючи цю зневажливу назву до організацій які здійснили благородні подвиги, жертвуючи життям, здоров'ям і свободою своїх членів. Ні Українська, ні Литовська, ні Грузинська, ні Вірменська групи ніколи не були сателітами Московської. Всі вони творились з ініціативи місцевих правозахисників. Московська група дізнавалась про їхнє створення пост-фактум. І цілі, що поставили вони перед собою інші ніж у Московської групи. І їхні методи роботи були відмінні.

Правда, всім національним Гельсінським групам не раз приходилось звертатися до Московської групи за порадою і допомогою. Але це було звертання до друзів, що існували в трохи кращих умовах, у котрих були кращі матеріальні умови, вигідніше географічне становище, та й досвід більший. Московська група охоче і з відвертою приязню помагала і порадою, і зв'язками, і матеріально, і виступом на захист тих на кого обрушувався терор. Члени Української групи в своїй заяві з приводу припинення роботи, Московської групи пишуть: "На протязі більш п'ять літ Московська і Українська групи співпрацювали в атмосфері взаємного довір'я і дружби." Співпрацівники в загальній боротьбі, а не сателіти — от що показує досвід. Автори, які вживають зневажливе "сателіти" до Гельсінських груп не знають цього досвіду і не мають найменшого такту. Їхнім словом керує лише великодержавна пиха.

(Скорочено)

ПОМЕР КОМПОЗИТОР ІГОР ШАМО

У вересні 1982 року, на 58-му році життя, помер у Києві відомий український композитор Ігор Наумович Шамо.

І. Н. Шамо народився в 1925 році, в Києві. Вушу музичну освіту одержав у Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського, яку закінчив по класі композиції у Б. М. Лятошинського.

Обдарований музикант, мистець високої професійної культури, І. Шамо створив багато творів різноманітних жанрів: кантати, симфонічні та камерні твори і, звичайно, пісні, в яких особливо повно і щедро розкрився його самобутній талант.

Його пісні "Києве мій", "Баллада про сурмачів", "Пісня про невідариті острови", "Не шуми, калинонько" та багато інших стали улюбленими, популярними в народі.

ДМИТРО В. КИСЛИЦЯ

З нагоди його сімдесятиліття

Ніби якось несподівано наспіла смуга нових ювілярів з круглою сімдесяткою. А серед них виявився, здавалось би, й не такий літній іще — хоч і давній — багатьом нам відомий редактор, професор, автор шкільних підручників, перекладач і взагалі невтомний працівник пера та щирий учасник наших національностворчих подій Дмитро Варламович КИСЛИЦЯ. Для мене ж він ще й той, хто вивів мене на шлях української журналістики.

На світ прийшов Дмитро Варламович 7-го листопада 1912 року в селі Сонцівці. Тепер воно позначене назвою Красне, а знаходиться на віддалі 50 км від Донецька, кол. Юзівки — в Донбасі. Від Дм. Варламовича мені відомо, що назва села Сонцівки походила від імені поміщика Сонцева. Не згадував Дмитро Варламович також цікавих фактів про родину, з якої походить. Батько Варлам Семенович був першим сільським господарем у своєму родоводі, але й його розкуркулили. Батьків батько — Семен, мавши диплом Полтавської духовної семінарії, випадково чи якось там інакше, став конторщиком у маєтку Сонцева, де управителем тоді був Сергій Прокоф'єв, батько визначного композитора Сергія Сергійовича Прокоф'єва. Батько Дмитра Варламовича був одностайним композитора і приятель дитинства в Сонцівці. Мати Д. Варламовича, Анастасія, мала дівоче прізвище Деркач.

Дід Дмитра Варламовича Семен був нащадком болгарського православного місіонера, який діяв переважно на Полтавщині, хоч його прислали були до Воронежа. В родоводі Семена було шість поколінь священників, а прізвище їхнє (болгарське) було волею церковної ієрархії модифіковане на Ієвлєв і тепер пишеться по-українськи Ієвлів. Бабуся Дмитра Варламовича, дідова Семенова дружина, була дочка Радивона Кислиця — першого управителя маєтку Сонцева.

Після початкової школи в своєму селі Дмитро Варламович учився в Андріївській семирічці, опісля в Сталінському педагогічному технікумі, й закінчив Київський педагогічний інститут з дипломом 1-го ступеня, що дало йому право вступати до аспірантури. Аспірантуру закінчив у Українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП) 1940 року — між іншим, разом із Володимиром П. Багачем, котрий за німецької окупації був головою м. Києва і, як відомо, закатований у гестапо. Обидва вони спеціалізувалися в аспірантурі з методики викладання мов. Їхніми науковими керівниками були: проф. Микола К. Грунський (мовознавчі дисципліни) і проф. Сава Христ. Чавдаров (педагогіка і методика). Згадую про цей деталь з життя Дмитра Варламовича ширше, бо "Енциклопедія українознавства" прицілила В. П. Багачеві всього чотири нечотні рядки.

У Канаді в 1956 р. Д. В. захистив дисертацію магістра (МА) в Монреальському університеті (тема дисертації — "Порівняльна фонетика української

та російської мов"), а в 1966 р. здобув докторський ступінь (Оттавський університет) зі спеціалізацією викладання мов, особливо другої мови.

Працював Дмитро Варламович переважно як педагог. У початкових і середніх школах, у Донбасі — села Богоявленка і Землянки, м. Єнакієве (тепер Орджонікідзе), у Києві — школи 100, 132, 147; у вищих школах: — у Київському педагогічному інституті, Львівському університеті (деканом був тоді проф. Василь Ів. Сімович, а ближчі колеги по праці — Кость Гупало, Олександр Панейко, Іван Білоцід), у Львівському інституті підвищення кваліфікації вчителів (директором Манзенко й Корвайа, а серед секретарок — відома нам Тоня Горюхович). А вже гоза Україною викладав у Торонтоському університеті (1958-1961), Оттавському, в Канадській Школі Іноземних Мов (Оттава, 1961-1969) був два роки викладачем, а п'ять — заучем.

Від 1970 року аж до виходу на пенсію в 1979 р. Дмитро Варламович мав посаду професора слов'янських мов в Оклендському університеті (Мічиген). Викладав переважно російську мову, українську літературу та методику мови. Водночас (за сполученням) викладав українську мову й літературу в Віндзорському університеті впродовж чотирьох років (1974-78). Викладацьку працю дуже любив, викладав фахово й кольоритно, про що можуть посвідчити його численні колишні студенти.

Крім суто педагогічної праці, Дмитро Варламович завжди любив перекладати українською мовою з інших мов — у Києві з російської (виконував замовлення республіканських видавництв — "Радянська школа", "Медвидав", "Сільгосподав" та ін.), а в Канаді і США — переважно з англійської, на замовлення державного бюро перекладів. Тут треба згадати, що з великою працею встиг упоратись Д. В. до початку ц.р. (перед тим як поважно занедужав і дотепер іще не вважає себе здоровим) — це з перекладом із російської мови розгорнених СПОГАДІВ ген. Петра Григоренка (понад 1000 машинописних сторінок!). Ці спогади тепер друкуються заходами Фонду ім. Івана Багряного в вид-ві "Українські вісті" в Детройті.

Кілька разів Д. В. був редактором нашої періодики: мовним редактором газети "Слово" в Регенсбургу (1945-46), головним редактором газети "Наш вік" у Торонто (1949-1951), головним редактором "Нових днів" (1970-76). Про "Наш вік" — першу газету "новоприбулих у Канаді" — колись доведеться написати окрему статтю. Тут лиш згадаю, що Дмитро Варламович тримав цю газету майже самотужки, при надзвичайно скрутних фінансових злиднях. За його цілоденну й вечірню працю директори обіцяли платити йому 25 дол. на тиждень, але я знаю, що не раз доводилось йому бути без платні й два-три тижні.

Окрему й винятково важливу місію виконав Д. В. з журналом "Нові дні": взявся після смерті П. К.

Волиняка редагувати журнал, коли майже в один голос говорили друзі й недрузи — "Умер Волиняк, умерли й "Нові дні". З Торонто довелось перенести журнал до Детройту, де власник невеликої друкарні погодився друкувати журнал без зиску, а редактор жив поблизу від міста (в університеті мав більш ніж повне навантаження) й також редагував сам, очевидно, безплатно. По смерті Волиняка грошей на видавання журналу не лишилося й редактор сам, не покладаючись лише на інших, відвідав чимало міст і відбув зустрічі з читачами, щоб їх запевнити, що журнал житиме. Їздив, використовуючи професійні університетські конференції, а то й своїм коштом. Перший рік історія це була така, що її не описати. Скільки часу, трудно й нервів це коштувало нашому ювілярові — знає тільки він сам. І журнал не вмер, за півтора року повернувся назад до Торонто — і якось досі живе-поживає. Тож кожного разу, коли нове число завітає до вас, згадайте того, кому це треба завдячувати.

Історично можна назвати ту подію, коли Дмитра Варламовича покликано першого до "Голосу Канади" й доручено йому укомплектувати українську секцію в 1952 році. Як відомо, здобув право на українську секцію в СіБіСі тодішній член парламенту (ліберал) і дорадник міністра закордонних справ Л. Пірсона достойний Іван Дікур. Більше про цю подію можна довідатись з "Нових днів" за 1952 р. або за вересень 1980 року. Щодо самого нашого ювіляра Д. В. Кислиця, то він у складі української секції був за старшого—тренував інших говорити до мікрофона, редагував усім їхні матеріали, сам часто писав статті й коментарі та замовляв — у порозумінні з керівником секції Б. Панчуком — статті експертам з відповідних ділянок, навіть таким визначним авторам, як Юрій Шевельов...

З іще давнішого часу заслуговують на увагу й згадку такі справи, в яких ювіляр займав відповідальні керівні становища, зокрема в Києві, Кам'янці Подільському, а також у елітному таборі ДП в Регенсбургу. За наказом голови міста Києва Володимира П. Багазія, в листопаді 1941 р. Дмитра Варламовича призначено головою Оргкомітету в справі об'єднання всіх київських видавництв, які уціліли. Комітет мав узяти на облік усе їхнє майно й під охорону будинки та урухомити насамперед видавництво шкільних підручників "Українська школа" (переіменовано так "Радянську школу"). Все це й зроблено. Понад два місяці діяло видавництво "Українська школа", Новопівніська вул. ч. 2, під керівництвом Д. В. Працювали там і складачі програм та підручників, і редактори, здавалися до друку вже виготовлені чи перероблені підручники. Приміщення ogrівалося заготовленим на весь сезон вугіллям, на складі видавництва був повний запас паперу до початку наступного навчального року, для працівників видавництва відкрито їдальню, — харчі постачалися з навколишніх районів в обмін за обрізки паперу — і навіть двічі виплачено зарплату працівникам позиченими від "Українського слова" грошми. Благоволив позичити фактичний тоді редактор і господар "У. С." Іван Рогач.

Та вчинився відомий погром: німці арештували (і розстріляли в Бабиному Яру) Івана Рогача та інших українських діячів, конфіскували видавництва, закрили "Українську школу", а газета "Українське слово" стала німецькою рептильською "Нове українське слово" із горезвісним Штепою на чолі. Настав переполох, відповідальні працівники видавництва позникали з Києва. Після арешту Багазія і його багатьох співробітників лише втечею з Києва рятувався кожний, хто був причетний до якогось доброго українського діла. Тож аж у Кам'янці Подільському опинився й Дмитро Варламович.

Просидівши там тихцем, поки затихла хвиля людоловства в Києві, показався на люди і навіть прийняв на себе обов'язки шкільного інспектора на Кам'янець-Подільську округу. Тут його й арештувало гестапо в 1943 році. Був призначений до розстрілу за уявні зв'язки з повстанцями та партизанами, але сталося чудо: комісар-рубак Розенгауер раптом виїхав до Німеччини на довгий час, його місце тим часом займав людяніший Петерс і це він затримав розстріл та випустив Дмитра Варламовича з тюрми на поруки Леоніда Бетлинського, Євгенії Лібацької і Олени Флоринської. І якось проминуло безкарно для Д. В. те, що він не допустив вивезти багатьох молодих учителів до Німеччини як остарбайтерів — призначав їх удвічі більше, ніж було місць, до шкіл, бо хто з учителів мав посаду, того не вивозили...

З наближенням фронту Дмитро В. Кислиця вирішив не зустрічати "визволителів", а разом з десятками тисяч українських патріотів виїхати (здавалось, на короткий лиш час) на Захід. Опинившись восени 1944 р. на Словаччині, пережив там усю епопею повстання й двічі був приречений (з Іваном Вовчуком) до розстрілу. Врятуватись допомогли їм, як і багатьом іншим, добрі словацькі душі.

У повосенній Німеччині пережив Д. В. небезпеку насильної репатріації й два роки безнастанних "скринінгів", а проте й у тих обставинах не тільки у куці ховався. Був заступником голови таборної ради в Регенсбургу, проректором Українського народного університету і, як уже згадано, мовним редактором газети "Слово".

Треба підкреслити, що наш ювіляр належить до тих уже небагатьох українських науковців на чужині, які свою наукову працю завжди тісно пов'язували з кожноточасними культурними й суспільними потребами свого народу. Наприклад, складати шкільні підручники почав Дмитро Варламович у час крайньої потреби в специфічних обставинах німецької окупації. Разом з Михайлом А. Жовтобрюхом він склав на початку 1942 р. підручник української мови для III і IV клас, але той підручник — як і інші, написані в той час у Києві — застрів десь у берлінських бюрах цензури й не був надрукований. Другу невеликого розміру книжку — "Українська мова" — Д. В. скомпонував і таки видав у Кам'янці Подільському на початку 1943 р.

По війні, року 1947, проф. Д. В. Кислиця видав написану разом з проф. Юрієм Шерехом "Граматику української мови" (частина II, синтаксис) в Мюнхені, за схваленням шкільного відділу ЦПУ-

ЗУСТРІЧІ З ІВАНОМ БАГРЯНИМ

(До 75-річчя з дня народження)

ЕН, як підручник для гімназій. До речі, в 1962 р. цю книжку Д. В. значно змінив, зробив доступнішою для новочасних обставин, і вона вийшла у видавництві "Нові дні" вже тільки під його ім'ям.

На замовлення "Нових днів" (П. К. Волжника) написав Д. В. ще й першу частину "Граматики української мови" (фонетика і морфологія). Друком вона вийшла в 1958 р. й з того часу часто перевидається і широко вживається в українських школах в різних країнах. Слід зазначити, що поки був живий П. Волжник, автор за свої підручники гонорару не брав, даруючи його на користь журналові "Нові дні".

Свою першу й останню семирічну відпустку — сабатик в 1976 р. використав наш ювіляр не на "подорож навколо світу" чи іншу "дослідну" приємність, як це роблять чимало професорів, а на те, щоб на замовлення Українського наукового інституту Гарвардського університету укласти українську читанку для університетських студентів. Ця читанка — це спеціально допасований додаток до підручника "Модерн України" проф. Асі Гумецької, виготовленого також на замовлення УНГУ. Наскільки знаємо, читанку колегіально переглядено й схвалено в УНГУ, але вона й досі чекає... видавця.

Не будемо перераховувати тут навіть значніших інших публікацій проф. Д. В. Кислиці, але треба згадати ще хоч те, що він був співредактором Волинської збірки "Поговоримо відверто" і редактором "Вибраного" (з дуже великого архіву) о. Володимира Слюзара. Редагуванням "Нових днів", як і редагуванням цих книжок займався мазочи повне професорське навантаження в університеті, а це чимало свідчить про світогляд і почуття громадського обов'язку ювіляра.

Належно оцінити таку поставу можуть тільки ті, хто добре знає нашу сумну еміграційну дійсність і хворобливе небажання великої більшості наших молодших науковців на Заході включитись бодай мінімальною мірою в науково-культурне й суспільно-громадське життя української громади.

Щоб не бути голословним, наведу хоча б цілком виправданий докір проф. Івана Коропецького на адресу українських економістів у США і Канаді, висловлений у доповіді на спільному засіданні УВАН та НТШ в Нью-Йорку 7-го березня ц.р. Згадуючи про економічну конференцію на тему "Вибраний вклад українських учених до економіки та споріднених наук", що відбулась минулого року на форумі УНГУ, проф. Коропецький пише:

"В наш час біля сорока економістів українського походження працює в цій професії в Сполучених Штатах та Канаді. До речі деякі з них уважають себе спеціалістами історії економічної думки. Попри всі старання не вдалося намовити ні одного з них, щоб приготував працю для вищезгаданої конференції чи для запланованої книжки. Тому про українських економістів писали: італієць, поляк, німець, єврей та три чистокровні американці. Правда, чотири українські економісти виступили... як дискусанти. Інші ж, за одним винятком, навіть не вважали за потрібне взяти участь в цій конференції. Про причини коментувати зайво*).

*) "Сучасність", квітень-травень 1982.

Кожна людина має в своєму житті дві знаменні дати: день народження і день смерті. Так створено, що цих дат людина не пам'ятає. Але серед цих дат тягнеться життєвий шлях людини, яка лишила на пройденому свої сліди: великі чи малі, корисні чи шкідливі.

Іван Павлович Багрянний свій життєвий шлях пройшов твердим кроком, хоч життєва дорога була встелена, камінням, вибоїнами і нестерпним лихоліттям. І все ж він ішов різною ходою, міцно тримаючи в руках жезл правди. І саме правда множила його поетично-письменницький талант; піднесла його до висот політика і громадського діяча.

До цього визначення треба додати, що І. Багрянний досконало знав прагнення і болі свого народу, що разом з ним терпів і переживав моральну й матеріальну скруту.

Перша моя зустріч з І. Багрянним відбуласьдесь на початку 1927 року в Київському Будинку вчених під час доповіді проф. Б. Якубського, який реферував свою книжку "Наука і віршування".

У перерві маляр (тоді студент) Віталій Журбас познайомив мене з молодим студентом художньої школи І. Багрянним, який, мовляв, пише вірші. Правду кажучи, це прізвище в той час нічого мені не говорило.

Здибались ми ще в редакції журналу "Життя і революція", який жартома називали "Нема життя в революцію". У приміщенні редакції, що містилась на Миколаївській вулиці (К. Маркса) мало притулок і об'єднання МАРС. Кажу притулок, бо приміщення складалось з одної довгої кімнати, переділеної диктовою стіною. Сюди часто забігали літератори, щоб довідатись: "Що нового!?"

Найчастіше тут можна було бачити М. Терещенка. Він, здається, редагував відділ поезії. Тож біля його стола часто можна було здибати: Є.

Таке ставлення наших науковців до української науки сьогодні, на жаль, не виняток, а радше правило. Тож тільки на тлі такої дійсності можна розглядати й належно оцінити творчі здобутки Д. В. Кислиці — професора і громадянина. Думаю, що передусім з такої перспективи дивляться на життєвий шлях ювіляра його дружина Зіна, дочки Ольга і Лідія, та численні приятелі в широкому світі.

Псбажаймо ж (і бажаємо) професорові д-рові й редакторові Дмитрові В. Кислиці у його ювілейний рік кращого здоров'я та успіхів у дальшій посиленій творчій граці. І дякуємо йому особливо за те, що допоміг так успішно продовжити життя нашим "Новим дням".

Мар'ян ДАЛЬНИЙ

Адельгейма, П. Колесника, Ю. Мартича, С. Склярєнка, І. Багрянного, М. Ятка і інших.

Під час ліквідації округ та введення триступневої системи (центр-район-сільрада) було ліквідовано журнал і об'єднання МАРС. У Києві лишилась тільки газета "Пролетарська правда" та журнал "Глобус". Видатні письменники почали виїжджати до Харкова. І. Багрянний, наче передчуваючи занепад літературного життя у Києві, також своєчасно евакувався. Звичайно, у цьому немалою роллю відіграла матеріальна скрута, з якої він не міг вибратись протягом усього життя.

Перша збірка поезії "До меж заказаних" (1927 р.), поема "Аве Марія" і роман "Скелька" створили автори літературне ім'я, але матеріальне становище лишилось непоправним: без постійної праці, без мешкання, примушений був жити на провінції і лише зрідка навідувався до столиці, щоб полагодити літературні справи. Але чи можна було довго терпіти "столичні" умови — спати у приятелів на кухні чи столі?

Молодий енергійний талановитий поет витримав усі випробування, перемиг і жорстоке заслання, яке загартувало в його естві національну свідомість, що вилилась на папері: "Ми є. Були. І будем ми!"

Розгнuzдані роки буревієм гасали по селах і містах: сіяли голод і збирали трупи. А серед уцілілих вибирали завзятих, заганяли в товарні вагони та відвозили в краї холоду і вічної мерзлоти добувати золото, мідь, вугілля. Цей конвеєр повільної смерті тягнувся аж до розгрому червоної армії гітлерівськими полчищами. Одні вояки попали до полону, іншим поталанило вирватись із-за колючого дроту і зберегти себе.

Як відомо, закони війни перемінні й вередливі. Завдяки альянтам советські війська розпочали наступ. Треба було думати про відступ на Захід.

Десь наприкінці 1942 року на київській квартирі маляра Віталія Журбаса несподіано здибався я з Багрянним. Назавжди запам'яталась його постать: одягнений в зношене зимове пальто, на ногах кірзяки і торбина з паперами. В одній кишені сонячникове насіння, в другій — прилуцька махорка. Це було все, з чим поет вирушив у далеку дорогу.

За "розкішним" обідом, що складався з пшоняного супу, гарбузової каші і якоїсь заварки, що замінювала чай, Багрянний робив прогнози про найближчі фронтові події. Виглядало так, що треба рушати далі.

— Якими ж засобами думаєш пробратись на Захід? — запитав Віталій.

— Власними. Думаю, що мої кірзові чоботи витримають.

Я не знаю як довго служили йому кірзяки, але коли ми зустрілись у Львові, на його ногах червоніли краги, а голову прикривав тісенький старий капелюх.

Порівнюючи з Київським чи харківським життям, львівське здавалось малотурботне і тихе. Навіть літературне життя тут давало себе чути. Саме тут появилсь на світ перший прозовий твір Багрянного "Тигролови". Але події на фронтах

так швидко розвивались, що з великим жалем прийшлося лишити останнє українське місто.

Багрянний, за порадою місцевих прогнозистів, подався до Криниці, а я далі на захід, бо вважав, що Криниця не є спасінням. Побойща на всіх фронтах розгорялися, в українських лісах переформувувались загони УПА, але розібратись, що буде наступного дня було неможливо.

**

...Інсбрук — це центр Тіролю в Австрії. Тут перед закінченням війни скупчилась інтернаціональна мішанина: французи, італійці, еспанці, поляки, серби і українці. 5-го травня 1945 року Німеччина капітулювала, а через кілька днів американські війська вступили до міста. Найдивовижнішим було те, що через пару днів українці "окупували" чотириповерховий будинок на Анін штрассе і почали урядувати. А щоб урядування було законне, скликали загальні збори для вибору проводу. Скидалось це на збори-стихію, бо ж невідомо було хто їх скликає.

Напередодні зборів я знову несподіано зустрівся з Багрянним. Він розповів, що збори скликає ОУНР, щоб створити комітет-централю для Австрії. Брати участь мали право лише ті, хто був зареєстрований в ініціативному комітеті.

Збори були багатолюдні, бурхливі і крикливі. Поскільки бандерівців була переважаюча більшість, комітет обрано майже однопартійний. Головою комітету було обрано д-ра Залеського (чи Залевського), заступником І. Багрянного, генеральним секретарем Зенона Пеленського, фін. референтом Я. Пришляка, культосвітнім О. Зо зую.

За виробленим правильником вся влада комітету зосереджувалась в руках ген. секретаря. Голова і заступник були наче приший-кобиліхвіст.

Прибула до міста советська репатріційна комісія для вивозу остовців на "родіну". Хтось піддав думку виготовити посвідки для тих, що не мали відповідних документів. Посвідки було видруковано трьома мовами. Цей сурогат визнавали американці й австрійці.

На засіданні виникло питання кому їх видавати? З. Пеленський вніс пропозицію, щоб посвідки видавати лише зареєстрованим, а остовцям відмовити, бо серед них можуть бути шпигуни. Ця пропозиція викликала бурхливі дебати. І Багрянний, образно кажучи, пішов у лобову атаку, доводячи, що шукати шпигунів серед обездолених — більше ніж безглуздя. Почалося голосування. За пропозицію Пеленського було 16 голосів, за пропозицію Багрянного було два голоси: Багрянний і я.

Після поразки ми довго бродили по вулицях. Багрянний не міг вгамувати свої нерви. Палив цигарки і раз-у-раз долонею розтирав живчики на скронях. А вранці спокійно мовив:

— Цілу ніч не спав. Думав про остовців та Пеленського. Думаю, що треба організувати партію. Яку? Хоч би таку, щоб відбиватись від напасті. Бачу, що без організації загинемо в безпорадності й розпорошенні. Думаю, що одnodум-

ДИСЕРТАЦІЯ ПРО УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В СОРБОННІ

Тижневик "Русская мысль" існує вже 36 років, появляється в Парижі (Франція). Крім новин і тижневого огляду подій, — на сторінках тижневика ведуться розділи про літературу, мистецтво, мемуари (багатюці!), книжкова полиця, вільна трибуна, аспекти сучасного світу і т. п. В цій газеті можете знайти такі означення, як те, що України не було і немає, бо то все Росія, "юг Росії". Але зустрінете в "Руской мислі" і такі "шедеври": "Візьмемо, наприклад, Україну, Брежньов українець і Хрущов був українцем. Та коли комуніст піднімається на висоти влади, він рідну матір спокійно покладе в гріб ради свого діла..." (ч. 2966). Малоросів, які рідну матір поклали в гріб ради навіть не свого діла, трактують патріотами. Не говоримо вже про таку чорносотенську постать в "РМ", як С. Рафальський (див. "РМ" за 15. II. 1981 р.).

Все ж таки, крім негативів для нас, на сторінках "Руской мысли" можна прочитати і хороші статті Леоніда І. Плюща, Віктора Некрасова, К. Померанцева, інформації Володимира Малінковича про українських дисидентів (ч. 3343) або Українську Гельсінську Групу та інше. Зрештою про "Рускую мысль" її читачі пишуть як про "монархічну" газету, в якій наявні тенденції "вели-

ців вистачить. Зрештою, не конче партія мусить бути масова. Головне ідея партії, яку б підтримав народ.

Через пару днів Багрянний виїхав до Німеччини. В нього вже були накреслені основні думки ідеї нової партії.

Скільки витратив Багрянний часу, енергії і здоров'я, щоб створити УРДП, важко збагнути. Партія творилась без будь-яких матеріальних засобів, у жахливих таборових умовах терору, доносів і побоїв. І все таки, можна ствердити, що "й один у полі воїн".

Поруч із створенням УРДП Багрянний своїми діями зміцнив і підняв авторитет Державного центру. Але, на жаль, епігони, в гонитві за дешевою славою, розвалили УНРаду, і партію розкололи, через що велика частина членства стала осторонь політико-громадської праці. Кому ж ці розбивачі прислужились? Чи згадає їх колись будь-хто добрим словом?

Але Багрянний лишився Багряним і після смерті. Ідеї його втілено в літературні твори: одинадцять книг, десятки провідних статей, пісні-марші, доповіді лишилися для майбутніх поколінь як духовна пожива і приклад для наслідування його багатогранної якості непримиренного борця за ідеї незалежної України.

Багрянний відійшов від нас передчасно в розцвіті літературно і громадсько-політичної творчості. Але його твори назавжди увійдуть в історію української літератури, бо Багрянний був, Багрянний є, Багрянний вічно буде із своїм народом.

кодержавного шовінізму", "оскаженілого антисемітизму" з "прославлянням комунізму"; а з іншого боку — "єврейская мысль" з пронафталиновим приходським листком"...

Ми ж звернули увагу в "Рускій мислі" на цікаві інформації І. Дюбуа щодо "Дисертації про українське мистецтво в Сорбонні. Матеріал про дисертацію мистецтвознавця В. Д. Васютинської-Маркаде видрукований в "Рускій мислі" ч. 3415 за 3. червня 1982 року в рубриці "Вільна трибуна". З яких причин так спізнено поміщено цей матеріал на сторінці "Руской мислі", — тяжко сказати. Але і в українській пресі ми не зустрічали ніяких згадок про цю відважну (на тлі русофільських настанов на Заході) дисертацію В. Васютинської-Маркаде. Взагалі ж міркування І. Дюбуа з приводу вищезгаданої дисертації цікаві й написані не без замилювання до українського мистецтва чи взагалі до всього українського. Пропонуємо цей гарний опис в українському перекладі з російської мови.

ВИКЛАД І. ДЮБУА

17. жовтня 1981 року в приймальних залах Інституту Східних мов і цивілізацій, який є відділом Сорбонни, відбувся захист дисертації мистецтвознавця Валентини Дмитрівни Васютинської-Маркаде, книга якої про російське мистецтво "Le Renouveau de l'art pictural russe. 1863-1914" користується широкою славою серед музейних діячів, істориків мистецтва й взагалі знавців російського мистецтва кінця XIX-го і початку XX-го століття. Треба почати від того, що цей захист відбувся більше ніж з успіхом. Всі присутні були приємно здивовані "розрядженою атмосферою, яка панувала під час дискусій і яка анітрохи не була схожою на ту, яку звикли бачити і чути в аналогічних випадках".

Проф. де Лябриоль, поздоровлюючи кандидатку, подякував їй за те, що вона довела свій труд до кінця, незважаючи на неймовірні труднощі вибраної теми.

Ця тема дійсно не з легких. Дисертація має назву "Вклад у вивчення українського винахідливого мистецтва" й визначає головні лінії розвитку художніх форм, які появились на території, яка сьогодні має назву України, споконвіку. Чи можна говорити про те, що існує специфічне українське мистецтво, окреме від російського? Це питання і по цей день є темою завзятих суперечок, свого роду "яблуком роздору" між росіянами й українцями.

Советський Союз не допускає можливостей незалежного розвитку української культури, яка існувала задовго до її русифікації. Примара "самостійності", "націоналістичного шовінізму" звичайно висуваються на перший план. В ім'я цього часто підтасовуються історичні факти в різних галузях і одною й іншою сторонами. Правда, не одна Україна страждає від "великодержавного шовінізму" в багатонаціональній советській державі. Всі мусять миритися з фактом, що доміную-

ча мова советської культури — російська мова. Звичайно, не доводиться говорити про вартості й велич російської мови та культури. Такий "імперіалізм" мови та культури, між іншими, не є надбанням лише Росії.

Зростаюча національна самосвідомість, якій допомогла французька революція, а потім, можливо, і марксизм (у філософії якого існує як заохочування націоналізму меншин, так і догми "інтернаціоналізму"), скрізь повставала проти агресії політично домінуючої культури і мови (зокрема наочний приклад каталонської мови і культури в Іспанії).

Становище ж України особливе в контексті Советського Союзу вже б і тому, що Україна і Росія мають спільне минуле, спільні коріні, які ведуть від Київської Русі. Тому, що слово "русский", яке означає мешканців Росії, є похідним від слова "Русь", легко забувається та обставина, що мешканці Русі називалися, oprіч інших, ними самими привласнених назв, "руськими" і що вислів "Київ мати руських городів" означає "мати городів Русі", бож Росії в той час не існувало, як не було, звичайно, й України в сьогодишньому значенні (хоча теперішня Україна все ж таки розташована на території головної частини удільної Русі та зберегла ту ж столицю, а саме Київ). Чи треба пригадувати про те, що на території теперішньої Франції була колись Галлія? Проте, нікому не прийде в голову говорити про Галлію як про Францію або про гальське мистецтво як про французьке, хоча всі коріння французької культури глибоко вкорінені в кельто-германсько-римський ґрунт. Навіщо ж росіянам потрібно було ототожнювати все, що стосується Русі, з тим, що стосується Московії, а пізніше Російської імперії? Чи науково, говорячи про руське мистецтво, замовчувати про походження художніх форм, які беруть початок із Київської Русі, а пізніше з України? Невже це може чим-небудь зменшити значення і самобутність руської культури? Адже великі культури, в тому числі й руська, не потребують боятися запозичень і збагачень...

Не можна забувати, що в XVIII ст. майже 90% єпископів Росії були виходцями з України — Д. Левицький і Вл. Боровиковський (вони працювали в Петербурзі, як і багато інших українців, поскільки головний центр України — Київ-Могиланська Академія — був скасований). Релігійна православна музика ж досягла свого апогею завдяки творчості українських композиторів Березовського, Борзнянського, Веделя. Філософія мала свого першого слов'янського виразника в обличчі Г. Сковороди. А в XVII ст., коли в Росії живопис ще напомуці шукав свого шляху і перебував у переходовій стадії між іконописом і живописом, на Україні існувала вже ціла школа портретистів, які повністю засвоїли живописну техніку Центральної Європи; в тому ж столітті Петро Могила створив у 1632 році вищий навчальний заклад в Києві (в Москві перший університет був заснований лише в 1755 році, а в Петербурзі — в 1819 році). А кам'яна і дерев'яна українська архітектура відмінна своєю оригінальністю форм по всій Європі. Та що там говорити про народне українське мистецтво в усіх його проявах, яке

продовжується до сьогодишнього дня і вражає своєрідною гамою фарб та невичерпною винахідливістю форм! Ці всім відомі приклади доводять, якщо в цьому є потреба, що справджується теза В. Д. Васютинської-Маркаде про специфічно-національний характер українського мистецтва, коріння якого вона знаходить не лише в культурі дослов'янського періоду і Київської Русі, але і в контактах з сусідніми та віддаленими культурами Близького й Далекого Сходу (особливо Єгипту, Персії й Індії).

Б. Н. Лоскій, один із шести членів журі, захищав ідею про цілісність "інтегральної" Росії. Для нього повертання до українського мистецтва — те саме, що вивчення провансальських чи норманських коренів того чи іншого французького художника. Однак, можна зазначити, що історія Провансу й історія України не тотожні. А з іншого боку, якщо порівняти, з точки погляду інтегральної цілості, положення Росії й України з положенням, скажімо, Німеччини й Австрії, то в останньому випадку неможливо не розрізнити, що саме є німецьке і що є австрійське в германській культурі.

Інші члени журі, кожний за своєю спеціальністю, розглянули різні пункти дисертації, вказуючи на нові аспекти й наświetлення фактів та на проблеми або неточності, на їхню думку, міркувань. Турколог Базен з переконливістю обстоював вплив мусулманського світу на багато сторін життя і культури Київської Русі. Професор катедри порівняльної літератури Кадо закинув захисниці дисертації на одержання наукового ступеня те, що часами вона надто суб'єктивна в підході до української самосвідомості з позицій, які близькі до *Völkerpsychologie*, що постала в XIX ст. в німецькій науці (а насправді ж Кант один із перших дав базу соціальної психології, присвятивши останній розділ своєї "Спостережень над чуттям прекрасного й підвищеного" (1764 р.) особливо-стям національного характеру).

Мистецтвознавець, охоронець паризького Музею постімпресіонізму Мішель Гоог указав на все те нове, що В. Д. Васютинська-Маркаде привнесла у вивчення історії авангардного мистецтва XX-го століття.

"Українська школа" дала про себе знати в міжнародному мистецтві близько 1910-го року, коли Михайло Бойчук показав у Парижі свою і своїх учнів "неовізантійську" манеру письма, яка мала за мету вбирати сучасні сюжети в традиційні форми древнього південноруського мистецтва. Гійом Аполлінер відзначив тоді новизну такого підходу; відзначив навіть вплив бойчуківців на загальне захоплення авангардистів 10-х років примітивом. Але він висловив і свої побоювання з художньої точки погляду перед такою сумішню стилів. Бойчукізм став після революції 1917-го року однією з живих течій нової української республіки. Але він упав жертвою своєї явно національної тенденції (звичайно порівнюють спробу М. Бойчука в Україні зі спробою Дієго Рівери в Мехіко).

Не лише "бойчукізм" ліквідовано фізично, але і його противника "конструктивізм", який розвивався в Україні паралельно до російського кон-

структивізму і зазнав тієї ж долі (його найкращий представник Василій Єрмілов, один із великих художників ХХ-го ст.). Конструктивізм мав свій друкований орган, харківський журнал "Нова Генерація", який від 1928 р. до його закриття 1930 року був місцем дискусій про нове мистецтво. В "Новій Генерації" К. С. Малевич, основоположник супрематизму, опублікував українською мовою 11 розділів своєї книги "Ізологія. Нове мистецтво" (сам Малевич, який виріс у польській родині, вважав себе українцем, і безперечно, Україна відіграла першорядну роль в його живописній творчості).¹ Інші художники світового масштабу, як Олександр Богомазов, Абрам Маневич, Анатолій Петрицький, Віктор Пальмов або живописці-декоратори Вадим Меллер і Хвостенко-Хвостов забезпечили славу Українській школі в 20-ті роки.

Українці виявили свої здібності й закордоном: до революції — в особі Олександра Архипенка, одного з визнаних майстрів світового мистецтва; або С. І. Делоне-Терк (Sonia Delaunay), палітра якої черпає свої кольори з української фарбової призви;² або С. Ястребцова (відомого під псевдом Serge Fèrat), який створив, між іншим, декорації до прем'єри бурлескової п'єси Аполлінера "les Mamelles de Tirésias", або ж винахідливого й гумористичного Володимира Пописадова, а також В. Баранова-Россіне чи М. Ф. Андреєнко, художня творчість яких має світове визнання.

У своїй праці В. Д. Васютинська-Маркаде ніяк не керується будь-якими вузько націоналістично-регіональними критеріями, ніколи не намагається вона висунути на передній плян течії, які проголошують себе беззастережно українськими. Завжди маючи на увазі міжнародний розвиток мистецтва, вона без силування уподобає ті незаперечні елементи, які вказують на вікову спадковість та послідовність художньої української лінії. Д. Левицький, Вл. Боровиковський або І. Репін безперечно належать до історії руського мистецтва, як Пікассо до історії французького мистецтва або В. В. Кандинський, у певному розумінні, до історії німецького мистецтва. Чи буде хтось заперечувати глибоку еспанськість Пікассо або російськість Кандинського? Бачити українське коріння й українські іконологічні елементи у Левицького, Боровиковського або Репіна — це подає джерело до всебічного розуміння їхньої творчості.

Спроба відновити історичну правду вже сама по собі є для Советського Союзу "ворожим політичним актом". Можна вітати працю В. Д. Васютинської-Маркаде, яка одержала за свою роботу найвище відзначення як свого роду вінок на могилу всіх тих, хто загинули або потерпіли в ім'я затвердження свого національного мистецтва. Їм і була присвячена ця праця.

І. ДЮБУА

¹Прізвище К. С. Малевича навіть не згадується в "Енциклопедії Українознавства". В "Брокгаузі", в другому томі видання 1973 р., на сторінці 776 подано, що "Малевич, Казімір, російський маляр, народився 1878 р., помер 1935 р., обґрунтовує кон-

структивний напрямок безпредметного малярства (супрематизм)". Заглянув в "Українську малу енциклопедію" проф. Євгена Онацького, то в ній також немає згадки про супрематизм.

Добре, що хоч "Нові дні" зламали про цю змору мовчання чи дезінформації щодо К. Малевича. Див. статтю Ю. Соловія "Епізод у народженні новітнього мистецтва", "Нові дні", березень 1981. — А. Г.

І про С. І. Делоне-Терк, як і В. Пописадова намере будете шукати відомостей в "Енциклопедії Українознавства". — А. Г.

КІМНАТА-МУЗЕЙ Ю. В. КОНДРАТЮКА У ПОЛТАВІ

У приміщенні Полтавського педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка (до 1916 року тут була гімназія) свого часу навчалося багато людей, які потім стали визначними діячами науки і культури. Серед них — всесвітньовідомі педагоги А. С. Макаренко та В. О. Сухомлинський, професор Московського університету Д. Д. Іваненко, який, до речі, перший запропонував нейтронну модель атома, вчений-атомник М. В. Пасічник та інші.

Враховуючи авторитет закладу, ентузіаст пропаганди науки, колишній старший викладач інституту, а нині пенсіонер, К. Д. Гулак запропонував створити при ньому педагогічний музей. Незабаром тут відкрили кімнати-музеї А. С. Макаренка на В. О. Сухомлинського, чим започали майбутній комплекс педагогічного музею.

Недавно в інституті відкрито кімнату-музей одного з піонерів освоєння космосу Ю. В. Кондратюка.

Ю. В. К. Кондратюк народився в Полтаві 21-го червня 1897 року в будинку № 4 по вулиці Сретинській (тепер вул. Комсомольська, 4, будинок зберігся). У 1916 році закінчив із срібною медаллю другу Полтавську гімназію, яка й містилася у приміщенні нинішнього педінституту.

Це перший музей Ю. В. Кондратюка на Україні (є ще один на станції Криловське Краснодарського краю, де він свого часу працював). На стендах виставлено копії авторських свідоцтв та патентів на винаходи Юрія Васильовича, фотографії різних періодів його життя і діяльності, копії листів, монографій, автографів, макет "траси Кондратюка" із Землі до Місяця.

ДОРОГИЙ ЧИТАЧУ!

ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ
ПОСЛУГУ СВОЇМ РІДНИМ ТА ПРИ-
ЯТЕЛЯМ. ПЕРЕДПЛАТИТЬ ДЛЯ НИХ
ЖУРНАЛ "НОВІ ДНІ"!

Розшук за Александром Великим

Здається, немає на світі другої людини, що за такий короткий час довершила б так багато, як Александр Великий.

Вистачить згадати, що він за несповна десять років був королем Греції, володарем Персії, фараоном Єгипту та імператором. Ніхто в історії, перед ним, і по нім, не виявив стільки мілітарного хисту, стратегічної геніяльності та політичного відчуття дійсності, як син маловідомого короля напівварварської грецької провінції — Македонії.

Але геній Александра Великого виходив далеко поза межі військової стратегії та адміністрації. Як студент Аристотеля і великий шанувальник Гомера, він був носієм грецької культури та цивілізації, що її, під найменням гелленістичної культури, поширив на всіх підбитих територіях стародавнього світу.

Досі ніхто з великих знавців історії не зумів здери з його обличч'я тисячорічний саван митів та легенд, що окутали щільно його особовість та життя. Зробив це щойно американський історик та біограф Р. Л. Факс, науковий член Магдален коледжу та лектор стародавньої історії Оксфордського університету у своїй, нещодавно опублікованій книжці "Розшук за Александром".

Відлунням цього біографічного "бестселлера" була археологічна, мандрівна виставка, тієї самої назви, що почала свій дебют, у травні, 1980 р. в Національній галерії Мистецтва у Вашингтоні та впродовж 1980-1983 р. р. має бути переміщена до шістьох найбільших музеїв у США. До найцінніших експонатів тієї виставки слід зарахувати стародавні скарби, клейноди, мистецькі вироби та зброю, які недавно відкрив у гробі македонського короля Филипа II, батька Александра Великого грецький археолог, проф. Маноліс Андронікос.

Та рідкісна виставка стала дійсністю завдяки допомозі Національного Банку Греції, грецького Міністерства Культури та американської корпорації "Тайм". Відвідувачі виставки повинні звернути особливу увагу на стародавню скульптуру, що зображує голову Александра Великого (частково пошкоджену), з піднесеними вгору очима та кучер'явим волоссям. Це скульптура, в яку невідомому мистцеві вдалося втілити своїм долотом всі героїчні прикмети цього мілітарного та політичного титана стародавньої доби.

У висліді довголітніх студій та історичних аналіз, постань Александра Великого стала закосичена вінками легенд та довжелезним ланцюгом брехонь і суперечностей. Тільки в одному були згідні всі автори, а саме, що Александр Великий був геніяльним та мерехтливим полководцем античного світу.

Його молодість проходила в оточенні та атмосфері, що не була б під смак сучасним психітрам. Його мати Олімпія ненавиділа свого чоло-

віка, короля Филипа, за його віроломність та патологічну пристрасть до воєн.

Аристотель учив Александра, що жінка — це недосконала форма чоловіка й тому найбільшу цінність становить не жіноча любов, а чоловіча приязнь. Александер змалку був заправлюваний до воєного ремесла та військової карності, що в тодішніх часах, вважалися найбільшою чеснотою кожного шляхетно уродженого грека.

Скромність не була в тих часах в "моді" і Александер тією чеснотою не "грішив", а навпаки, він був закоханий в собі та був жадний похвал і підхлібств. Таємницею його харизматизму та великої популярності було те, що свою нескромність він компенсував небувалою гордістю та снагою, щ стали рушійною силою усіх його вчинків і дій. Його гомеричне трактування своєї особи та користування театральними ефектами лягли в основу його особливого чару, що полонював його навкілля.

В 335 р. до н.е., по скритовбивчій смерті його батька Филипа Александер в 20-тому році життя, став македонським королем у розсвареній та виснаженій довготривалими війнами державі.

Своє володіння почав від об'єднання розсварених грецьких племен та приготування роду на Персію для визволення з під її панування декількох грецьких надбережних міст, що до річі, було завжди задушевною мрією його батька. Перський король Дарій не був рівня Александрові, він втік з поля бою залишаючи напризволяще свою жінку з дітьми.

Ніхто не знає докладно, коли Александер вирішив підбити "світ"; це мабуть сталося в Єгипті, в святині Віба, де він прийняв те священне рішення як свого рода волю божу. Хоч він вважав себе сином свого батька Филипа, проте любив, коли його називали сином Амона.

Від тієї хвилини, ціле його життя стало барвистим ланцюгом перемог, тріумфів та неймовірних багатств, з яких значну частину він розподіляв між своє військо, елімінуючи цим прийняту досі методу грабежі і воєнної добичі.

Пригляньмося цьому титанові стародавнього світу зблизька, що він собою насправді являв?

Почнемо від скритовбивчої смерті його батька Филипа, що була першим зеном дальших скритовбивств усіх можливих претендентів до македонського престолу та його імперії.

Інспіратором тих усіх вбивств була його мати Олімпія, але їх співучасником був і Александер.

Він зліквідував також цілий ряд своїх довірених генералів та співробітників, неначе "шкідливі комахи", за найменший голос критики чи невдоволення. Згадати б тільки його славних генералів: Філота, Кляйтоса та Каллістена. Одного з них Александер убив власноручно в часі бенкету, тільки за те, що він мав відвагу покепкувати собі з його орієнтального позування, як сина Зевеса та Амона.

Каллістен, сестрінок Аристотеля, займав у його штабі становище державного історика. Він був небережний публічно виявити своє негодування проти незгідних з грецькими звичаями чолобитні

і цілування рук. За те Александер закував його в ланцюги і казав бігти в них за військом упродовж цілого походу до Індії, якої він не побачив, померши з виснаження.

Суттєву поправку до опису завойовника Сходу впровадив згадуваний австрійський історик Шахермаєр в своїм творі "Александер Великий" (724 ст.), виданим кілька літ тому, накладом австрійської Академії наук. Він звернув увагу на те, що в стариннім світі на кожному місці підкреслювано небуденну фізичну красу Александра, але сучасні археологи, студіюючи його портрети та різьби, звернули увагу на асиметрію його обличчя. І так, швейцарський археолог Ернест Бертер зазначив, що Александрова шия в усіх портретах уложена скісно до осі симетрії обличчя, а носова хрястка та ліва частина чола перехилені дещо наліво. Ще в 19-тім столітті два французькі лікарі, Дечамбр та Дідей, виявили погляд, що Александер Великий хворів на "Тортиколіс" (кривошийництво).

Цей фізичний недолік Александра потверджує також проф. Шахермаєр, додаваючи, що цей косметичний недолік виник у нього в висліді деформації шиї при народженні.

Але легко скривлена шия не перешкодила Александрові Великому досягти вершин історії.

Таємницею його успіхів, крім особистого чару, було ще те, що він оснував свою воєнну тактику на внутрішній мобільності війська та вмінні достосувати його ударну силу, проти багатократно сильнішого противника. Маючи 40.000 війська, він, використовуючи стратегічне невміння swojego противника, зумів розгромити пів-міліонну перську армію та промстити собі шлях до підбою світу. Його трагізм полягає в тому, що він завчасно виступив зі своєю, понаднаціональною ідеєю світової імперії та східно-західного братерства. Він був першою людиною світу, що виступила з ідеєю світової держави та світового уряду, оснoваного на можливості расово-культурного перетоплення. У висліді його ідеї схрещення Сходу зі Заходом прийшло до відомого весілля в Сузі (Персія), в якому тисячі його воєнків та старшин одержали наказ одружитися з персіянками. Сам Александер Великий започаткував це "міжнародне" весілля одруженням з найстаршою дочкою переможеного короля Дарія.

Крім цього він запланував також переселення частини населення з Азії до Європи, і навпаки, сподіючися, що оба ті континенти через кровосумішність та приривчання можна буде об'єднати та створити нову націю. Крім планування своєї євразійської імперії, Александер мав намір влючити до неї також цілу північну Африку, Іспанію, полудневу Францію та Італію. В тії цілі він започаткував будову великої флоти, яка мала б стати основним засобом переселення та комунікації в новій імперії. На жаль Александрові не судилося здійснити своєї великої ідеї, бо 10 червня 323 р. до н. е. він помер на запалення легенів, яке виявилось у нього з незагоєної рани. Він помер у Вавилоні, столиці своєї імперії. Підбиту територію розподілили між собою його генерали.

Так погас горючий смолоскип давнього світу,

Дзвінка ОРЛОВСЬКА

ЕПІЗОД У НАРОДЖЕННІ НОВІТНЬОГО МИСТЕЦТВА

Стаття четверта: Кубізм

Назва "кубізм" — випадкова. Придумав її в 1908 році критик, помітивши куби в творі Брака.

Від того часу почали помилково прикладати цю назу до кожного твору, створеного з кубів, ба — навіть до кожного авангардного мистецтва. Правда, щойно в 1913 р. оформлено мету й теоретичні підстави кубізму. Сьогодні, як і в ранній стадії кубізму, цей термін уживають в описовому розумінні, — непорозуміння, яке нелегко виправити в свідомості загалу.

Створено багато різних варіантів кубізму, але всім цим гілкам були типові: 1) відсутність певної (традиційної) перспективної точки, і 2) уживання антиреалістичних колорів. Хоч у більшості творів кубістичного напрямку домінували підставові геометричні форми, тут виразно йшлося про деформацію дійсного оточення (натури), а не про уявну геометричну абстракцію.

Ранні кубісти були проти імпресіоналістичної школи, проти надмірної концентрації над поверхнею; у висліді імпресіоністичного бачення, об'єкти ставали безформними або мрячної форми. У кубістів до слова прийшов новий наголос на формі і структурі, зміст втрачав пропорційно на вазі й значенні. Творчу увагу абсорбувала плоска двовимірна площа картини, що анулювало традиційну ілюзію віддалі-перспективи. Паралельно до цієї малярської настанови, скульптура почала зображати різні сторони речей рівночасно, тобто, різні боки об'єкта бачилось з певної споглядальної точки одночасно. В такий спосіб творено історично повніший портрет речі.

Ця підставова програма кубістів нав'язує до творчості Сезана, хоч його погляд, що натуру треба бачити в геометричному пляні (куля, стіжок, циліндер) не став особливо важним для кубістів. Багато малярів і скульпторів (напр., Архипенко), яких працю часто обговорювано в рамках кубістичної ідеології, заперечували вплив кубізму на свою творчість, мовляв, спрощення будь-якого об'єкту призводить до геометричних компонентів.

Перша виставка кубістів відбулася в Парижі 1911 року в Salon des independants. У той час твори кубістів викликали бурхливі атаки й критику в пресі. Єдиним симпатиком і оборонцем кубізму був Аполлінер, письменник і критик. Найзамітнішим твором на виставці був твір Пікассо "Les demoiselles d'Arignon", який пізніше почали вважати шедевром 20-го століття. Зацікавлення

який можна було б врятувати одним антибіотиком, якщо б Александер Великий народився 2,300 літ пізніше.

ПОЕЗІЯ Л. РОМЕНА

загалу кубізмом постійно зростало і вкоротці мистців-кубістів уже вважали за провідників у новаторському мистецтві. Кубізм запллював інші мистецькі рухи, такі як група "Синього вершника" в Мюнхені, орфеїзм, футуризм, конструктивізм, дада і "De Stijl".

У творчості Пікассо віддзеркалюється ціла шкала кубістичного малярства. Цьому рухові не йшлося про якусь ідеологію, що служила б плятформою для формотворчого й творчого процесу: варіації та експерименти були головним моттом у праці кубістів. Деяко пізніше в кубізмі творяться два крила: 1. *Аналітичний кубізм* займається аналізою форми та її упрощених елементів у їхньому співвідношенні на обмеженій площі образу; 2. *Синтетичний кубізм* примінює фактуру площі (часто твореної з матеріалів — текстильних, з дерева, папери, газети тощо) в декоративній манері, виходячи із зацікавлення кольором і формою в площинному пляні і вимірюючи аналізу об'єму.

1912 року кубізм досягає вершок своєї творчої динаміки. Саме тоді Пікассо, Брак і Грі промостили ґрунт для ще однієї знахідки, а саме для застосування справжніх тривимірних об'єктів у малярстві, які були вмонтовані до поверхні картини. Так впроваджено скульптуру в царину малярства, чим завдано сильний і невідкличний удар консервативним канонам про малярство, творене лише малярськими засобами — пензлем і фарбою. (Ще й сьогодні публіка не може проковтнути рисунок, виконаний на папері землею чи іншими т. зв. "немистецькими" матеріалами, а не олівцем чи крейдою). Тривимірні конструкції Пікассо (наприклад, "Склянка абсинту" з 1914 року) були засадничо скульптурними творами, їх однак вважалося теж малярськими творами заради техніки вішання на стіні, подібній вішанню картини.

Мистецька термінологія стає взагалі многозначною. Коляжі, створені з наверстованого паперу, творять інші пляни, з іншими властивостями, ніж створені відомою технікою тінювання. Саме завдяки прямому приміненню техніки коляжа (зліпки-наліпки) мистці поширили кругозір щодо вибору чи підбору т. зв. "антимистецьких об'єктів": готові або індустріальні об'єкти опиняються "на Олімпі", спочатку для витівки (дадаїзм), а пізніше як об'єкти візуальної загадковості — містерії, метафори і, врешті, як абстрактні об'єкти, позбавлені будь-якого прикладного значення (сокира, вила, колесо від ровера тощо).

Але тут і початок кінця кубізму... Це був один з найбурхливіших етапів в історії мистецтва й тому раз відкриті для ідей двері було важко закрити й обернути хід подій. Пікассо, якого мистецтво кількакратно мінялось за його довгого життя (1881-1973), став символом-емблемою цього процесу, який є типічним для мистецтва 20 ст.

У Торонті живе кількох відомих поетів та прозаїків, але, коли доводиться щось написати про когось із них, — виявляється, що знаємо про їхнє життя дуже мало. Здається тому, що вони не дуже бажать, щоб у їхнє "приватне" життя вмішуватися навіть співтоваришеві пера. Так чи інакше, але з Левком Роменом ми ближче познайомилися щойно 1968 року — він приїздив до мене читати коректу до відновленого журналу "Світання". При цьому ми багато розмовляли на мовні теми. Під час цих розмов виявилось, що він добре знає мову, при кожній нагоді звертає співбесідникам увагу на неоправдане вживання того чи іншого слова або на неправильний наголос. Ця його відверта щирість призвела до того, що дуже багато людей не бажало вступати з ним у розмову... Останньо бачив його в час сходін об'єднання письменників. Він узяв першим слово і вимагав від управи відділу осудити й вилучити з ужитку підручник одного письменника, бо він викинув сьомий відмінок. Остаточної відповіді Ромен не отримав, це його дуже розгнівало, і він роздратовано висловився: "То я... таку безвідповідальну й русотяпську управу й таких писарчуків". Взяв капелюх і течку й вийшов...

Левко Ромен (Степан Ковальський) народився 8-го серпня 1893 року в козацькій родині на Полтавщині. У час визвольної боротьби боровся за незалежність України в Армії УНР... Після з рештками цієї ж армії опинився серед полонених у Каліші. По деякому часі влаштується і працює землеміром у Галичині й на Волині... У час другої світової війни залишає рідні землі й мандрує на захід. Кілька років жив у таборі переміщених осіб в Австрії, а 1950 року переселяється до Канади. Жив у Торонті, де й помер 20 січня 1981 року.

Перші його поезії друкувалися 1919 року. Потім у журналах "Веселка" (Каліш), "Літературно-науковому віснику" (Львів), "Нова Україна" (Прага). Окремими виданнями вийшли такі збірки його поезій: "Передгрім'я" (Філядельфія, 1958), "Поеми" (Торонто, 1956), "Дуб-нелинь" (Лондон - Торонто, 1969), "Поляризоване" (по-смертна, Торонто, 1981). Писав оповідання, мовознавчі статті та рецензії на нові книжки.

Збірки "Поеми" в основному висвітлює історичні теми, починаючи від ап. Андрія, який провіщував на Київських горах славне майбуття. "Карма" — в цій поемі поет висвітлює неспокойні трагічні княжі часи й наголошує, що існує сила, яка змете завойовників. "Полтава" — невідрадні часи та злорадні люди, потім — прихід тих часів, коли армія УНР боролася, продовжуючи те, що почалося під Полтавою. Остаточного переможе українська велична Мета! Віра в перемогу української незалежності — провідна думка поем "Краса і врода" та "На прuzzi". Ця остання закінчується рядками:

**"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ ВАШИХ ПОРАД
І ДОПИСІВ НА РІЗНІ ТЕМИ
НАШОГО ЖИТТЯ!**

Та ми, що в нарузі зросили свій гнів,
стоявши на пружі ворожих світів,
ми будемо в стежах передніх іти —
на соняшних межах буття, рости!

"Наостанку" — гімназисти приходять до
Франка, щоб розвіяв їхні сумніви і навчив розумно
й корисно служити своєму народові. Ось одна
з важливих настанов:

... розвивать своє, творити —
цей саме творчий красний чин
формує символи і міти,
що нас ведуть до верховин.

Збірка "Дуб-нелинь" починається роздумуван-
нями про стихії. Роздумування над долею Укра-
їни часто спонукують Ромена висловлювати свої
міркування в багатьох віршах ("До братів", "Ро-
ботащим рукам", "Вічна прань" та інші). Є й
такі, в яких він говорить про окремих людях, або
що написані з приводу тієї чи іншої події... Кіль-
ка віршів на теми з історії України, де поет зна-
йомить нас із її творцями (І. Мазепа, П. Орлик,
Б. Хмельницький). В кількох віршах пише про
канадські події...

Закінчується книжка поемою, в якій поет ви-
словлює свої жалі Богові, та прохає, щоб Той
увійшов

У володарне щастя дій!

Патріотичні й національні теми переважають
в останній збірці "Поляризоване", бойові й опти-
містичні думки є основними мотивами тих віршів.
Для прикладу відзначимо кілька з них: "Дніпро-
ва наука", "До волі і слави", "Кисве", "Борися,
Україно", "Гук майбуття", "Наше море", "Наші
емблеми", "Нова сторінка", "Тобі, Святославе",
"Пам'яті Коновальця", "Симон Петлюра", пое-
ма: "Легенда про Святославів череп".

Як в попередній, так і в цій збірці є вірші,
написані з приводу деяких сучасних подій, та
поезії-присвяти: "На смерть проф. Володимира
Шаяна", "Ювілейний привіт незабутній Галині
Журбі", "Життєвий шлях Павла Степа". Істо-
ричні теми: "Сигнатори "указів" царських" і
"Петрова "наука". Про українців у Канаді —
"Сила і врода"...

У багатьох поезіях Л. Ромен з великою поша-
ною висловлюється про Т. Шевченка... Дуже ди-
вує, що вірш "Невмирущому Кобзареві" закінчує
він ось такими словами:

Через народ — задля народу,
Це ж невмирущости секрет, —
Люд стережеш, як пес господу —
Від Бога, наш Пророк-поет!*)

Загально ж треба сказати, що думки свої Л.
Ромен у поезіях зформував виразно, тому сприй-
маються вони легко, мова добра. Його поезії —
корисний матеріал для молодих любителів ми-
стецького слова, та тих, що пробують своїх сил
в поезії.

*) Дуже дивує, що тут Л. Р. ігнорує той самий
"сьомий відмінок", через який посперечався з ко-
легами. (Ред.)

Левко ГУСИН

НЕ ТРЕБА

Ти виведеш мене на грань,
на грань життя і небуття,
з якої вже не буде вороття...

Майнуть літа,
померкнуть мрії
в безнадії —
Лишиться попіл у душі,
яка зуміла полонить,
але не встигла долюбить
людину
чистих мрій,
надій багряних світанкових...
Нехай і так...
Але я залишуся
у полоні,
який мені судила доля...
Здала дивитимусь на шлях,
який пройшов я обіч тебе.
А решти вже не згадую:
не треба.

5. 1. 79

**

Без зовнішнього блиску можна жити,
без суєти буяти і творити,
творити небуденне в цьому світі,
міщанства ореолом оповитім,
Роздуту уявною великістю
і... дикістю.

Дай, Господи всесильний!
Подай, мій Боже вселаскавий,
прожити без пустої слави!

Так! Без слави!
Без слави і похвал лукавих,
Без усмішок привітних і нещирих...

А дай мені снаги
всі перейти путі "безславно",
та не намарно.

Решту, Господи, лишаю
на роздум людям,
що земного раю
хочуть досягти.
Хай квітнуть і блищать убранням!
Мені ж подай
хіба саме кохання.

30. 5. 79

100 РОКІВ ТОМУ НА ПОДІЛЛІ

О. Филімон Тарнавський. СПОГАДИ: родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX-го сторіччя і в першій декаді XX-го сторіччя. Українське видавництво "Добра Книжка", Торонто, 1981. Випуск 217. 266 стор.

"Спогади" о. Ф. Тарнавського насвітлюють період формування та поширювання української свідомості серед широких мас населення Галичини. Филімон Тарнавський народився у священничій сім'ї, вчився і працював на північнозахідному Поділлі. Він сконцентрував свої спогади на людях свого часу та околиці. Однак засяг "Спогадів" ширший; автор розказує про стосунки на підросійській тоді Волині та про уніятських священників з Холмщини, які по забороні унії у "Привіслянському Краї" шукали пристановища в Галичині.

"Спогади", писані 1931 року у США, куди автор переїхав перед Першою світовою війною, появилися щойно тепер, заходами найближчих нащадків автора. Хоч видання зовнішньо скромне і недостатньо відредаговане, видавцям належить подяка. Першоджерельні, сторічної давности інформації мають велику вартість. З них скористає історик, соціолог, економіст, студент побуту, навіть політик. Можна заризикувати твердженням, що описи подій та настроїв суспільности у "Спогадах" дають більше для дослідника, як деякі люксово й коштовно видані статті у модних сьогодні регіональних збірниках.

Живучи у США, отець Тарнавський ледве чи мав доступні допоміжні інформації, щоб звірити свої спогади. Але точна його пам'ять, туга за рідним краєм, що до неї автор признається, і поміч дружини та кількох земляків-приятелів, що про них згадує, дали у висліді десятки яскравих характеристик осіб, багато описів місцевостей, подій та ситуацій, аналізу суспільних і громадських настроїв та процесів, а також цікавих епізодів буденного життя.

Книжку читається легко, хоч мова у ній погана, термінологія архаїчна, речення (а часто й цілі абзаци) склесні неухажно. Така ситуація, може, і "Спогадам" допомагає. Мова відтворює старогалицький кольорит: польсько-німецький чи польсько-латинський "штиб" звучить природно у громадській канцелярії чи на "приходстві" в селі над Стрипою при кінці XIX-го сторіччя.

Автор ясно і переконливо описує розговірний перелом серед церковних кіл у 1880-их роках. Кілька років вистачило, щоб серед молоді Поділля, що пройшла через нові школи панівною мовою стала українська. Досі вживана польська якомось майже непомітно ставала мовою старших, мовою тих, що говорили нею тільки зі звички, хоч знали і признавали, що звичай вживати поль-

ську мову завмирає, що висловлюватися українською стає і потрібно, і модно, і природно. Кінчалися часи, коли життєвий стан, рівень освіти і фах, родова традиція, визначали спосіб життя, мову сім'ї та політичний світогляд. Наставала потреба, як це проповідував 50 років пізніше Д. Донцов, гостро розмежувати досі слабо диференційовані ідеологічні групи серед традиційного суспільства. Рівночасно загострювалися національні почуття. Про внутрішні непорозуміння на мовно-ідеологічному тлі автор подає приклад із власної родини.

Сьогоднішнього читача, навіть ознайомленого із галицькими обставинами, дивує тодішня багатогранність життєвої проблематики людського довкілля. Якими складними були політико-економічні стосунки між поміщиком і священником! Тієї складности не видно у Богдана Лепкого, вона якось губиться між ідеологічними дискусіями навіть в Івана Франка. У "Спогадах" о. Тарнавського вся складність показана у нагій брутальності боротьби за хліб. Міжшляхетські різниці, базовані на маєтковому стані, може, більш як на особисто-духовних вартостях та силі традиції. Тарнавський вмilo накреслює характери поодиноких осіб і вибирає типові постаті як представників різних середовищ.

Найбільше місця у своїх споминах о. Филімон присвячує священникам. Їхній побут, стосунки з селянами, учителями, панським двором, показані з епічною докладністю і можуть служити авторам майбутніх романів. Чого варт опис життя студентів богословія у Духовній семінарії! Маєткові різниці між священниками, протекціоналізм на Святоюрській горі, незабезпеченість вдів та сиріт по священниках, зрізничованість між парохами у наставленні до громадського життя села та багато інших тем показані автором у "Спогадах". Соціальна і фахова диференціяція українців у обговорюваному періоді вже виходила поза загальноприйняте переконавання, що наша суспільність складалася тоді лише із "хлопа й попа". Тарнавський представляє вже галицьку "тиху революцію", що її перші гарячі спалахи появляться у початкових роках сторіччя як сільсько-господарські страйки.

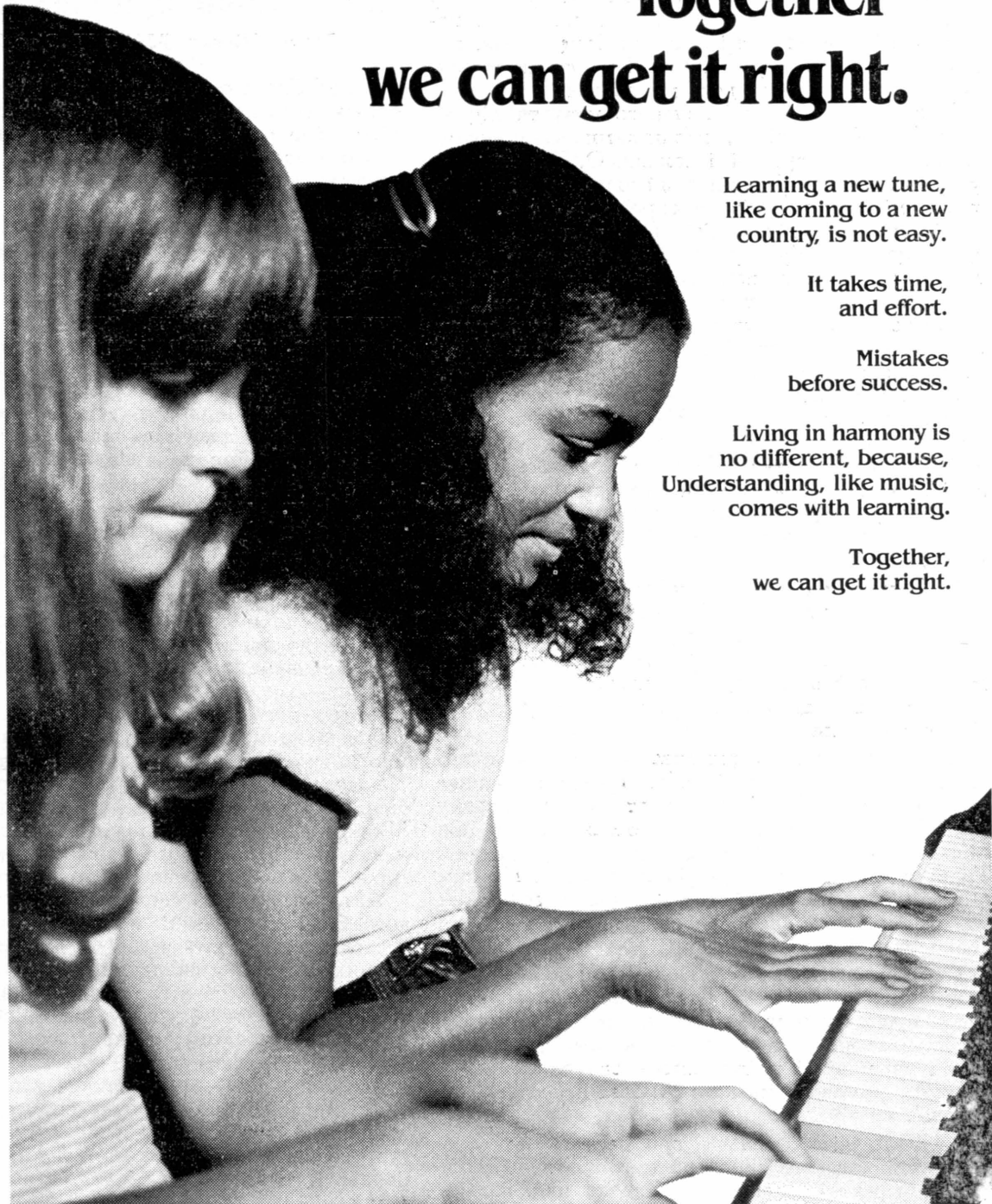
Селянство вже не гомогенне. Серед народу проходять нові процеси: виховується нова інтелігенція, виростають нові провідники, відважні і дисципліновані. Постають свої кооперативи, щадничі каси. Село вчиться голосувати на свого. З другого боку, адміністрація та "двори" загострюють своє протиукраїнське наставлення. Вони мають гроші й силу: службовців, поліцію, армію, "хрунів", ще не освідомлених старших осіб, жидів-корчмарів. Автор дає кілька прикладів зударів між селом та владою і ролю пароха у конфлікті.

"Спогади" хронологічно обмежені до часу перебування о. Тарнавського в Галичині. Про своє життя в США автор згадує мало і то здебільш у зв'язку з галицькими справами.

Книжка збагачена вступним словом Анатолія Марії Базилевича і додатком із нарисами про перебування о. Филімона Тарнавського та його

MULTICULTURALISM

**Together
we can get it right.**

Learning a new tune,
like coming to a new
country, is not easy.

It takes time,
and effort.

Mistakes
before success.

Living in harmony is
no different, because,
Understanding, like music,
comes with learning.

Together,
we can get it right.

Multiculturalism
Canada

Multiculturalisme
Canada

Canada

рідні у США. Примітки, покажчики імен і місцевостей та адміністративна карта Галичини надають виданню соліднішого вигляду.

**

Для дослідника поселення українців у Новому Світі цікаве питання т. зв. латинників. Їхня наявність між нашими емігрантами безсумнівна, але їхня кількість, їхнє розселення по країнах та кінцеве самовизначення досі не вивчені.

Із загостренням національного почуття під кінець XIX-го сторіччя, галицькими латинниками зацікавилися і українці, і поляки. О. Тарнавський у "Спогадах" цитує польський клич турботи "Рятуймо мільйон поляків на окраїнах".

Абстрагуючи від національного почуття людини, що могло бути українське, польське, скривлене у російському напрямі, слабо чи взагалі не розвинене, ясно, що тут ідеться про осіб римокатолицької релігії та української розговірної мови. За автором "Спогадів" селяни-римокатолики були поділені на дві кляси:

а) "слуги польських дворів" походженням із Східної Галичини, що мовно "сполщилися і змінили обряд з нашого на римокатолицький" чи з Західної Галичини, або з чисто польських колоній. Вміли по-польськи говорити, в неділю йшли все до найближчого костела, там хрестили дітей, вінчалися, хоронилися і вважали себе поляками.

б) Значно численніші "не вміли говорити по-польськи, ...обходили наші свята, брали участь в українській політиці, до костела не ходили, хіба раз у рік до сповіді, дітей хрестили і вінчалися звичайно по наших церквах, часто теж хоронилися на наших цвинтарях з похороном у церкві. Це не раз були свідомі українці".

Автор розказує про римокатолика, що вмираючи, після св. священників обох обрядів, прийняв римокатолицькі св. Тайни, жертвував на церкву сто й на костел 25 корон і в останній волі при свідках заявив: "нагробну проповідь прошу о. Тарнавського сказати і в тій проповіді над моїм гробом видзюбайте добре всіх ляхів і хрунів. А ксьондза пробоцца прошу, щоб не говорив ніякої проповіді на моєму похороні".

Такі обставини були причиною частих непорозумінь і сварок між священиками двох обрядів. Знала про таку ситуацію і вища церковна влада. О. Тарнавський з цього приводу каже: "А свого часу і українці піднесли вимогу оснування українського римокатолицького єпископства в Тернополі".

На жаль, нічого більше про це не згадує. А призначення такого єпископа могло б було мати цікавий ефект на наше релігійне та національне життя в Галичині, в Австрії, а також у діаспорі в Новому Світі.

Скільки нових передплатників
ви приєднали для "Нових днів"?

Дмитро ЧУБ

РОМАН

ПРО "СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ"

(Василь Шевук. ВЕЛЕСИЧ. В-во "Молодь")

Про "Слово о полку Ігоревім", цей невмирущий твір княжої доби, що відтворює події 12-го століття, написано вже безліч розвідок та зроблено з нього багато перекладів на різні мови. Але не зважаючи на численні дослідження, ще й досі в цьому творі є багато темних, незрозумілих місць; поетична й літературознавча думка й досі не зникає, а дошукується істини, пробує пояснити нез'ясовані місця.

Ось перед нами новий твір "Велесич" — роман сучасного письменника Василя Шевчука, відомого, зокрема, своїми романами "Скворода" та повістю з козацького життя "Побратими".

Роман починається з того, що двоє молодих людей, Макар і Лада, вирушають з Києва автом у подорож по історичних шляхах, де ще в 12-му столітті йшла боротьба між князями за Київ, а головним чином по шляхах боїв проти половців, що раз-у-раз нападали на наші землі, доходючи аж до столиці.

Макар — освічена людина з поетичною душею, залюблений в історію рідної землі. Лада також має вищу освіту, з фахом інженера. Вона схильна до руху, до мандрів, а тому на пропозицію Макара легко погодилась вирушити в дорогу. Її мати викладачка історії, отже й Ладі не чужа ця тема.

Автор досить привабливо малює образ Лади: "Лада вела машину м'яко, сиділа за кермом немов би вилита, пружка до дзвону й водночас жіноча. На щоках милі ямочки, рухливе чорне пасмо побіля вуха, бруньки грудей..." А в другому місці: "Вона побігла по стежці вниз, на мить пірнула в невість і раптом виросла на кам'яному виступі — гінка, висока, звихрена — мов тополинка".

Автор побудував свій твір у двох плянах: з одного боку, подорожні мандрують автом на тлі сучасності, ночують часто на лоні природи (в окремих шатрах, у спальних мішках), бо саме буває тепла весна та літо. Раз-у-раз захоплюються красою природи, дискутують, філософствують, зустрічаються часом з випадковими людьми, розмовляють, дістають харчі.

Другий плян — це історичне тло, давноминулі події, відтворюючи які автор без жодного відступу раптом бачить перед собою рух війська, чує тупіт кінських копит, брязкіт зброї, розмову князів або й малює низку боїв, змальовує княжий палац.

Повертаючись щоразу до дійсності, Макар з Ладю обговорюють ті події, дискутують. Макар виювляє велику обізнаність і з всіма літописами, і з деталями історії, пов'язаної з даною темою. У мові щоразу чути колишні назви місцевостей, подій.

Поринаячи в історичний плян, автор малює родину старого Сновида, який уже був у боях

проти половців, був поранений, чув багато і про Бояна та його пісні.

Світоглядом Сновид іще в полоні поганських часів, з прихильністю згадує й їхніх богів. У родині бачимо й допитливого онука Сновида, сина Велеса, який, виростаючи, стає піснярем і музикою, своєю грою на гусях чарує слухачів. З нього й виростає майбутній автор "Слова о полку Ігоревім" продовжувач Бояна. Про Сновида знають князі, а з часом події знайомлять і Велесича з княжим середовищем Святослава та Мстислава.

Пізніше зустрічаємо хороброго Велесича в бою проти половців, його вже всі знають і за хоробрість, і як талановитого пісняря.

Вернувшись до Києва, Велесич ближче входить до середовища Великого князя. Його підтримує боярин Бориславич, який теж є княжим літописцем. Велесич стає одноступнем боярина Бориславича, від боярина навчився грамоти й тепер не тільки співає пісні, а й пише. Князі хочуть, щоб він їм писав славу, але Велесич має свою думку про них, хоч знає, що писання слави дало б йому багатство й становище.

Тим часом з-за Дінця добрався до Києва один з учасників нещасливого бою Ігоревого війська проти половців і розповів про страшну поразку.

Це пригноблює патріота Велесича. Він у хвилини надхнення пише свій твір про похід Ігоря, а одного разу сховавшись в хатині в лісі, він сім днів пише твір, аж поки його не схопили отроки Святослава й не привели до розгніваного князя, який думав, що Велесич утік до іншого князя або десь з дівчатами гуляє.

Коли Велесича привели, князь Святослав зустрів його холодно-суворо, але звелів нагодувати бо співець сім днів не їв. Пояснивши, де він був, Велесич прочитав Святославу свій твір, який вразив князя до сліз. Велесич гостро осудив у своєму творі князів, що шукали собі слави, а не думали про єдність. Закликав до спільного походу, щоб відкинути половців аж за Дін. Все це імпонувало Святославу. Велесич грав на гусях і співав:

...І стогоном озвався скорбний Київ,
Чернігів же напасті опосіли.
Розлився жаль великий по Русі
И проріс печаллю буйною повсюди.
Князі кували смуту. А земля
Стогнала під копитами поганих.
Хоробрі Святославичі біду
На річці на Каялі розбудили,
Яку приспав був грізний Святослав
Полками харалужними своїми.
Це він навів полки свої міцні.
На землю половецьку, притоптавши
Яри й горби; озера скаламутив
І висушив болота і струмики.
А хана Коб'яка із Лукомор'я,
Мов вихор, вихопив у війська на очах.
І впав Коб'як у Києві, в дитинці
Великого звиятця Святослава...

Велесич на прохання князя співав далі й далі про поразку й незгоди між князями. А князь слухав, похиливши голову, і сльози стікали по його щоках.

З полону половецького втік князь Ігор і прибув до Києва. Велесич теж кинувся, щоб побачити князя, навколо якого вже зібралось багато князів, бояр і навіть послів сусідніх держав. Князь Ігор розповідав, як тікав з полону, як за ним гналися Кончак і Гзак. Князь Святослав підніс чару за здоров'я Ігоря.

Люди заповнили церкву св. Софії. Та Митрополит занедужав і не правив служби Божої, а брало участь у службі сім священників. Пішла чутка, що Святослав мав гостру розмову з митрополитом.

Того ж дня князь Святослав зібрав багато знатних людей та князів. Святослав під впливом пісень Велесича готував спільний похід проти половців. Промовляв митрополит Никифор, про якого казали, що він мав сто вух.

Після його промови, на прохання Святослава, Велесич взяв гуслі й заспівав свою пісню про нещасливий похід, про незгоду князів, дорікав їм про ворожнечу, картав суздальського князя, також Олега та інших, що шукали власної слави, забувши про спільне добро. Картав тих, хто спілкувався навіть з ворогом, аби перемогти свого брата та здобути місце в Києві. Хвалив князя Осмомисла за те, що він залізними полками підпер угорські гори, міцно заступивши дорогу королеві, що замкнув ворота на Дунаї, пустивши по ньому кораблі, що одчиняє Києву ворота...

Вся гридниця загула гулом схвалення слів Велесича, тільки неславні князі похилили голови. На учті князь Святослав посадив Велесича поруч, називав його боярином, власноручно підніс велику срібну чашу. Під впливом вражачих пісень Велесича та промови Святослава всі князі погодилися на спільний похід проти половців. Тільки митрополит Никифор був проти.

Тим часом боярин Петро Бориславич відкликав Велесича й запросив до себе. Він хвалив чудові пісні Велесича, пропонував відразу записати їх на папір, щоб вони пішли до всіх околиць і робили своє діло. Одночасно остерігав перед митрополитом Никифором.

Передбачення Бориславича справдились: на другий день митрополит прислав по Велесича, закликаючи до себе. Митрополит говорив грубо: закидав йому ересь, що він славить поганських богів, що згадував Троян з їхнім поганством, згадував у своїй пісні Даждьбога, Стрибога, Велеса, Хорса, Діва... Велів викинути ту пісню про похід Ігора, ніде не згадувати. А проти половців радив воювати не мечем, а молитвою.

Через те, що Велесич не скорився й не послушав його порад, одного разу, коли співець полював у лісі на оленя, в його спину вжалила стріла.

Він знепритомнів, але пізніше, уже дома, лежачи на соломі, прийшов до пам'яті. Так закінчується твір.

Роман Василя Шевчука вражає знанням історії, досконалістю мови, оригінальністю самої будови й мистецьким задумом. Автор п'ять років працював над цим твором, збираючи матеріал, перечитуючи літописи та мандруючи по місцях, пов'язаних з темою роману.

Значна вартість твору і в тому, що автор піддав цікаві думки щодо розуміння деяких темних

місць у "Слові о полку Ігоревім", чого й досі не могли дослідити попередники. Устами Макара автор доводить, що твір написаний не учасником походу, а кимось, хто добре знав ті події, і що твір написаний двома нападами, друга частина писана пізніше з іншим настроєм.

Досліджуючи окремі незрозумілі місця та назви чи імена, автор довів, що слова "карна" і "жля", які досі трактували зовсім інакше, справді мають значення "вбивства й пожежі", знайшовши, що постаротюрському слово "карна" означає грабунок, а половецька мова належала якраз до старотюрської групи мов.

Варто згадати, що в романі автор змальовує й романтичні взаємини Макара та Лади, а ще більше в історичному плані любовні взаємини Велесича з Яною, дочкою боярина Бориславича.

Роман стилізовано (хоч і не густо) вживанням архаїзмів, властивих для 12-го століття, як "харалужний" (стальний), "князі которяться") сваряться, ворогують), "ліпо" (добре, гарно), "ладо" (одно з подруж), "гريدница" (заля чи приміщення, де зустрічали гостей, робили віча), "корзно" (можна припускати, що то одяг або коць), "борть" (вулик з бджолами).

Книжка В. Шевчука — це одна оригінальна і вдала спроба відтворити події й обставини походу князя Ігоря та особливо вяснити нез'ясовані досі місця в "Слові о полку Ігоревім".

Д-Р МАГОЧИЙ ОДЕРЖАВ НАГОРОДУ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Комісія бібліографічного конкурсу Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету нагородила д-ра Павла Р. Магочого (Торонтський університет), за його бібліографічну працю про Галичину. Комісією конкурсу УНІГУ очолює Марта Тарнавська Пенсільванського університету.

Комісія оцінила працю д-ра Магочого як "критичний бібліографічний огляд... що дає бібліографічний ключ до джерел історії Західної України від найдавніших часів до кінця 2-ої Світової війни". Машинопис праці, який має більше як 400 сторінок і охоплює понад 3.000 бібліографічних позицій, друкуватиме друкарня Торонтського університету під заголовком Galicia: A Historical Survey and Bibliographical Guide.

СВІТОВА ВИСТАВКА УКРАЇНСЬКИХ ОБРАЗОТВОРЧИХ МИСТЦІВ НА ТЕЛЕ- ВІЗІ СІБІСІ

У неділю 29-го серпня 1982 р., у програму вечірніх вістей канадської державної телевізії СіБіСі було включено репортаж С. Літмана про Світову виставку українських образотворчих мистців у галерії Канадсько-Української Мистецької Фундації.

У репортажі показано ряд мистецьких творів і поінформовано, що у виставці приймає участь 87 мистців з 9-ох країн, включно з чотирма мистцями з України, яким недавно пощастило виїхати на Захід. Один з них, Анатоль Кринський, дав коротке інтерв'ю про труднощі, з якими зустрічаються мистці в Україні під советським режимом.

Віктор ТОПЧІЙ

ВОСЬМИЙ ДЕНЬ

VII. Про поняття добра і зла

Наші поняття добра і зла зв'язані з нашими бажаннями, з нашими почуттями.

Чого більше бажає людина, як не "щасливого життя? — собі й іншим, кому зичить те, що й собі. Тобто, людина так створена, що цінить життя, власне й інших, але найвище цінить відповідний рівень життя — не просто якась майже рослинне животіння або суцільне нестерпне страждання, а буття "щасливе", чи бодай хоч задовільняюче існування — що вимагає задоволення не лише відчуття й почуття, але й співчуття, та участі в якійсь доцільній діяльності, співзвучній творчим стремлінням, нахилам та "здібностям" закладеним у даній душі й даному тілі.

Фактично, справжнє почування щастя й приходить від успішного заняття улюбленим творчим ділом, хоч хвилино можна насолоджуватися життям просто мріючи собі під пальмовим деревом (і таке ледаче заняття може бути причасним до творчого чину!). В основі своєї людина є істота творчо-динамічна й товариська. Тобто, людина бажає й шукає, або принаймні потребує, нагоди відповідної творчості й товариства, чи хоч участі в житті загалу. Всі ці душевні потреби людини входять у наше поняття щасливого життя, найвищого добра — як індивідуального так і загального. Тим то поняття добра взагалі, й зокрема поняття найвищого добра, має дуже складне походження, як і складне поведження.

Однак в основах понять добра і зла деякою мірою розібратися можна.

Найперше, безумовно, "життя — це клейнод". Життя можливе й без щастя чи нещастя. Проте без життя не можливе жадне ані щастя, ані нещастя. Життя є передумовою всіх проявів та характеристик нашого існування, й тому є й основною вартістю в понятті добра. А все ж таки та вартість не була б справжня вартість, якби вона насправді не цінилася, а була лише розумово-теоретична. Тобто, якби втрата життя не відчувалася суб'єктивно як велике зло, то життя не мало б для нас (в цьогосвітній системі законів) і великої вартості. Отже наше поняття найвищого добра є не лише антропоцентричне, спрямоване на людину як критерій на міролю дійсності, але й безперечно психологічне — узгоджене з основними жаданнями людини, чуттєвими й співчутливими. Співчуття безсумнівно грає тут велику роль — як в житті людини, так і в поняттях цінностей.

Загальнолюдська потреба співчуття, як активного так і пасивного, прямого й зворотнього, далеко не значить, річ ясна, що світ є море взаємної любови, приязні та піклування. Найперше, співчуття — навіть і сама його потреба — може мати дуже вузьку сферу засягу. Кожне почуття

може бути короткосяжне й непослідовне. Крім того, потреба та її задовільнення взагалі є протилежні речі. Почуття голоду є потреба поживи; споживання є задоволення почуття голоду. Потреба любови ще не є любов. Потреба співчуття переважно не вимагає задоволення так безпосередньо й гостро як голод чи холод, а скорше далекосяжно, як потреба щастя вимагає шукання джерела щастя. Не кожний з нас завжди й знає (або й хоче знати), чого саме його власна душа жадає, не згадуючи про душі інших. Проте душевні потреби, в тому й співчуття, можуть бути й сильнішими від голоду й холоду. Все це дуже прості спостереження, проте значенням співчуття в складі понять добра і зла частенько нехтують при розборі питання.

Якби людина не була істотою співчутливою, то в нашому світі питання добра і зла було б з одної сторони спрощувалося до питання добра як вузького самозадоволення, що могло б включати й жорстокість (поки вона не спрямована на нас самих), а з другої сторони було б ускладнювалося ще більше різкою суперечністю такого суворо егоїстичного "добра" окремих осіб — універсальною суперечністю роздрібнених понять.

Співчутливість людини не значить, безумовно, що людина не здібна й на крайню жорстокість. Людина є істота непослідовна й внутрішньо-суперечлива, не говорячи про протилежності різних осіб. Власне з цієї широкої можливості вибору й виникає питання моральності свідомого вчинку. Людська жорстокість одночасно є як складовою частиною наших понять зла, так і прямою причиною більшості того зла в світі. Тож і при наших уже існуючих засобах науки й техніки, при даному рівні "цивілізації", людство могло б уже усунути з лиця землі більшість причин страждання сучасних і майбутніх поколінь, замість того, щоб ретельно збільшувати їх! Ще бували й ніби філософічні спроби "переоцінення" жорстокості, зо зла на "добро", хоч трудно щось подібне оправдати або й уявити собі, щоб такі штучні поняття могли широко прийнятися, чи серед поважних мислителів чи серед цілого людського роду. Ми розглянемо причини (метафізичні), суть і етичне значення жорстокості на іншому місці. Тим часом досить буде зазначити, що жорстокість ніяк не узгоджується з невід'ємними творчими складовими частинами поняття добра, поняття правди-справедливості, та з вимогами здорового людського глузду.

Жорстокість є найбільшою нищівною хибою в духовості людства. Вона є наслідком або хворобливого або крайнє поверхового світосприймання, чи одиницею чи даним гуртом. Співчуття ж є заложене глибоко в душу людини, при самій її творчій основі. Тим самим і відчуження й поняття добра і зла поглиблюються й узагальнюються, розширюються й усупільнюються, нероздільно зв'язують духовість одиниці з усім людством. Співчуття теж є великою мірою критерієм оцінки поняття добра і зла у двох видах: того поняття, що є й того, що має бути.

Тож в етиці питання стоїть не лише про те, які наші поняття є, а головню про те, якими вони

повинні бути. Наше добро, наша правда-справедливість, не обов'язково є та правда, що існує (то є правда-дійсність!), а та правда, що повинна б існувати, тобто якою правда-дійсність була б після виключення з неї зла (страждання й жорстокості). Отже задачу етики можна звести до питання як ми маємо найкраще поділити й помножити нашу правду-дійсність на правду-справедливість, щоб створити правду істину.

Тут слід спитати себе також от що: а звідкіля й чого це ми вносимо складник повинності до наших понять? Тобто, звідкіля береться уся наша "етика"?

З душевної потреби, безумовно; з внутрішнього психологічного жадання, що включає й розуміння необхідності загального узгодження поведінки й діяльності окремих істот та спільнот для досягнення того життєвого задоволення, що стремління до нього й тримає нас при житті. Проте раціональне розуміння є одне, а рушійна емоціональна сила є щось зовсім друге. Співчуття є рушійною силою цієї душевної потреби. Отже остаточно складник ідеальної повинності в наших поняттях добра та правди-справедливості опирається на психологічний чинник співчуття. Це той чинник, що вносить складник повинності до понять етики; більше того — з нього постає етика, формується поняття ідеального добра. Через співчуття, поняття добра не лише поглиблюється, розширюється й узагальнюється, але й підноситься на вищу площину етичної повинності, робиться морально зобов'язуючим. Співчуття теж полегшує виконання цього морального обов'язку творення добра, бо спонукує нас робити майже охоче або й цілком охоче ради інших багато з того, що до нього інакше годі було б себе приневолити. Отже ми не лише краще розуміємо, що нам належить робити, а що ні, але й більше схильні узгоджувати нашу діяльність з цим розумінням.

Проте за наше співчуття ми розплачуємося при інших дверях: гостріше сприймаємо існування й засяг зла. Уся сфера зла — протилежності чи браку добра — для нас є така широка й глибока власне через співчуття в нашому сприйманні оточення. Без співчуття не існує й "вельтшмерц", оте популярне серед романтиків (і то не лише німецьких!) переживання за долю світу. З другого боку, можна собі уявити поверховність та порожнечу людської душі без співчуття, без приязні, без любови...

Такі ми є, такими ми створені, й такими мабуть і маємо бути.

Остаточно ми ніяк не можемо вгадати, чому саме ми мусимо так дорого розплачуватися за глибину людського існування; тобто, ми не можемо вгадати, чому цей світ є саме таким, а не інакшим, "під поглядом вічності", незалежної від внутрішньо-світових законів. Одначе пояснення такого стану речей з точки погляду узгоджених та логічно-послідовних цього-світних законів існує — як ми побачимо трохи згодом, у гутірці про розгадку причин існування в світі зла як такого. Зараз ми обмежимося мовою про самі поняття добра і зла, а для цього приклад філософського

тлумачення й прикладання цих понять, особливо по відношенні до суспільного добра, буде тут більш доцільним.

Представники одного з найпопулярніших напрямків великобританської суспільно-етичної думки, т. зв. утилітарного руху 19-го століття (Джереми Бентам, Джон Стюарт Мілл та інші видатні діячі "філософсько-радикальної" школи) саме й поковзнулися на своєму доволі поверховному тлумаченні ролі співчуття в світосприйманні людини та особливо в понятті добра і зла. Теоретично вони цілком відкинули поняття альтруїзму, замурувавши всі прояви співчуття до поняття "просвіченого егоїзму". Мовляв, що б не робила людина ради других, то це лише тому, що так їй самій подобається й для неї самої найпотрібніше, отже ніби людина робить добро для інших не з любови до них, а з любови до себе; — коли робить добро для інших, то це "просвічений егоїзм", а коли робить зло, то це звичайний егоїзм. Тобто можливі для людини ніби лише корисливість і себелюбство, а самовідданість і самозречення — неможливі.

Такі штучні позиції були б, може, лише академічним гріхом, якби не ослаблювали суті одного з основних понять утилітаристів, що вони називали "моральною лічбою": поняття "найбільшого добра найбільшого числа". Егоїзм, навіть і просвічений, не є аж таке глибоке поняття найвищого суспільного добра, тим більше без наголосу на загальнолюдське "самаритянське" потягнення, та ще й без твердого застереження прав на певну частку добра і для людської решти, для того "найменшого числа", що завжди залишається в останку, коли найбільше число не є просто всі. "Найбільше добро кожного" є значно відповідніше — хоч і менш показне та зручне! — охоплення загального добра, та деякі філософи ніяк не можуть обійтися без тієї допоміжної псевдо-математичної сіточки, накидаючи непотрібну кількість на самостійну якість. (Ми торкнулися обмежень математичного підходу в гутірці про філософію науки).

Цей приклад незрівноваженого рівноваження загального добра і зла може одночасно бути й прикладом непослідовності в філософії взагалі та в суспільній етиці зокрема. Властиво кажучи, співчуття й було рушійною силою утилітарної течії — це раз ("не питаєте чи тварина має душу, а чи вона відчуває біль"?). Крім того, оті британські "радикалісти" суспільної етики властиво й піклувалися про права людини, права особи, про основну справедливість законодавства й зацікавленість (чого дуже великою мірою й досягли), і зовсім не стремили до якогось перенесення патенту на зловживання силою від аристократичної кляси до безличної маси. Проте сама собою їхня ніби-лічбова формула є незрівноважена, хоч і не цілком на зразок формули "вся влада — масі". Отже філософічно той прославлений утилітарний рух, з його ніби-егоїстичним окресленням поняття добра, був дещо відсталим, тим більше, що ще в 17-му столітті Барух Спіноза, а у 18-му віці Вольтер (серед багатьох інших), а тоді й практичні американські мисли-

телі конституційного оформлення молодого республіки, рішучо випередили цих блискучих "математиків загального добра" на велику хмару дорожньої курави. При цьому варто згадати теж, що суспільна етика Спінози (його "Трактатус політікус"), безперечно передова і не лише на той час, має спільного з його доволі резигнаційним пантеїзмом, а ще менше — з його псевдо-геометричними ніби філософськими "теоремами".

Отже джерелом нашого поняття добра й цінностей взагалі є наші відчуття, наші почуття та наше співчуття. Це чуттєве джерело зовсім не виключає раціонального мислення, безумовно, а навпаки — повністю охоплює і відповідні розумові міркування (проте геометрія та "вища математика" мають до того крайньо обмежене відношення!).

Адже фактично наше мислення є частиною нашого чуттєвого істотного цілого.

Дійсно, що є наша безпосередня певність правоти раціонального висновку чи будьякого розумового охоплення дійсності, як не пряме *почуття* тієї певності? Але почуття є почуття, й охоплює так само думку, як і шумку. Співчуття є теж почуття, річ ясна. Ми згадуємо його окремо для відповідного підкреслення, в надії, що цим ми переміщуємо наголос від холодного обрахунку до теплого стосунку.

Співчуття ми підкреслили, але розумових міркувань закреслити ніяк і не можемо, і не хочемо. Розум грає свою роль в кожному понятті, а в такому важливому як поняття добра і зла — тим більше. Воно мусить бути й відповідно виведене й зрівноважене, та й застосоване як слід. Годі це зробити в кількох словах. Думка є одне, а вислів і є кобила цілком іншої Пегасової масті! Напрямок для думок ми спробували таки накреслити, а міркувати кожний з нас повинний сам. (Хто сам не зможе, тому Бог допоможе; що й виїде на краще...).

Остаточно, як правда-дійсність, так і правда-справедливість пізнається й охоплюється тим або іншим нашим почуттям, твориться й відтворюється одною або другою волею: волею людською або волею Божою — і можна без кінця дивуватися тим, яке надзвичайно широке "поле до попису" волею Всевишнього призначене нашій людській долі.

Юрій ГАЄЦЬКИЙ

ГАЛИЧИНА ПІД ГАБСБУРГАМИ

Український науковий інститут Гарвардського університету (УНІГУ) випустив збірник статей про Галичину під час австрійської окупації, 1772-1918, під назвою *Будова нації і політика націоналізму; есеї про австрійську Галичину*. Ця книжка складається з одинадцятьох статей. Деякі з них були прочитані на науковій конференції, присвяченій Австро-Угорщині в 1867-1918 роках, яка відбулася в Гарварді в 1977 році й була спонсорована-

на УНІГУ та Советським і Східноєвропейським мовним центром. Решта статей були передруковані з інших збірників або спеціально написані для цього збірника. Редактори книжки — професори Франк Сисин і Андрій Марковіц.

Провідна стаття у збірнику — це детальна студія проф. І. Лисяка-Рудницького про українців в Галичині під австрійським пануванням. Автор ясно описує стан Галичини при кінці XVIII ст., ситуацію українців до 1848 року, Весну Народів, 1848-49, польсько-український конфлікт, ідеологію москвофілів, організацію українських партій та Галичину на початку Першої світової війни. Цей есей варто окремо надрукувати та вживати як науковий матеріал для різних університетських курсів про дев'ятнадцяте століття в Східній Європі.

Серед інших статей про українців в Галичині є стаття проф. П. Брака про Івана Вагилевича і українську ідентичність. Автор описує діяльність одного з членів "Руської Трійці", який пішов шляхом українсько-польської співпраці але без тривалих наслідків, бо польсько-українські взаємини дуже погіршилися після Весни Народів і Вагилевич був забутий наступними поколіннями. Цікавою є стаття проф. М. Богачевської-Хом'як про Наталю Кобринську як ідеолога фемінізму й пропагатора соціалізму. Кобринська поєднувала ці

два впливи й організувала українське жіноцтво на їх базі. Проф. І. П. Химка написав працю про ремісничі самопомогові організації в Галичині під час 1870-их років. Він аналізує одну з них, *Побратим*, яка існувала чотири роки у Львові; подає причини її заснування, дефекти та занепад. Проф. П. Магочі має дві статті в збірнику, про мовне питання як чинник у національній русі та великий бібліографічний опис до історії українців у Галичині. Проф. Л. Рудницький пише про образ Австрії в працях І. Франка та показує як Франко еволюціонував від негативного представлення австрійського правління в своїх ранніх працях до більше позитивних описів Австрії.

У збірнику є й чотири статті, які прямого відношення до українців не мають. Стаття проф. А. Марковіца дає загальну характеристику Габсбурзької імперії, її адміністрації та впливу національного чинника на імперію. Проф. П. Вандич пише стпро поляків у Габсбурзькій монархії, а проф. Е. Мендельсон і Л. Еверет описують соціальне і політичне життя жидів у Галичині.

Книжка має карту Галичини, таблицю міст різними мовами і детальний індекс.

Цей збірник є поважним вкладом до студії над історією Галичини в дев'ятнадцятому столітті. Він також може служити як посібник для студентів в коледжах і університетах.

Василь СОКІЛ

ВЧЕНИЙ ГУСАК

(Байка)

"Куди не підеш, скрізь самі доктори,
професори, науковці! І звідки вони
беруться?!"

(Підслухана розмова)

Один малопородистий Гусак
Любив хвалиться,
Що він Гусак не просто так —
А дуже здібна птиця.
А тут зустріла ще й Сова
Та й каже: "Ти ж фігура!
У тебе мудра голова
І виключна натура.
Але, я бачу, на ставку
Тобі, такому Гусаку,
Здійснить свої пориви
Немає перспективи.
То краще ти приходи у ліс,
У нас кар'єру зробиш скоро.
Он бач, ти тільки подивись,
Як наш Орел пішов угору.
Не розумію, як ти так відстав!
Прийшов та нам би й розказав
Усе, що знаєш ти про воду.
Вода ж у лісі новина,
Для нас цікава є вона,
Тож не барись, лови нагоду".

У лісі Гусака вітали радо
(Це ж честь для них яка!)
І той же день учена рада
Зібралась слухать Гусака.
В президії Сова, поважна голова,
А біля неї Гави та Сороки.
У ролі опонентів сіли збоку
Два куцохвостих Горобця.
З ученим виглядом знавця
Почав Гусак.
І так і сяк
То вгору піднімав важливість теми,
То поринав у глибокі проблеми
Про значіння води
Та в ступі як її товкти.
Годин із п'ять він не вгавав,
А опоненти-Горобці повили гав.
Поміж собою дві Сороки
Процокотили щось там трохи.
А потім слово узяла Сова,
Ученої наради голова.
"Вважаю, — мовила вона, —
Що в дисертації є глибина
Сміливий розмах трактування,
А особливо викликає дивування
Чудова ерудиція така,
Яку ми бачимо у Гусака:
Ніде не чули ми ніколи зроду,
Щоб хтось отак, як він
Невпинно п'ять годин
Зчмів товкти у ступі воду!
Тож хай він прийме з наших рук
Звання учене товкача наук".

Микола ПАВЛЕНКО

ПРО ЩО ВОНИ МОВЧАТЬ

Як порозумітися з "меншими братами"?

Людина вийшла із світу тварин і завжди була якнайтісніше пов'язана з ним. Була?

Дехто з учених запевняє, що вона по своїй суті ще й зараз залишається твариною (тільки суспільною) і змінитися аж ніяк не може. Як не може позбутися тваринних інстинктів. Добре це чи погано? Відповідь дають етологи. Вони вивчають закони життя і поведінку вищих стадних тварин. І що ж? Як виявилось, багатьом притаманні деякі почуття, гідні ідеальної людини: прагнення до спілкування, задоволення від діяльності, гри, допитливість і навіть співпереживання. Тварини зовсім не жорстокі до своїх співбратів, в усякому разі не вбивають їх. Правда, вони досить зажерливі, ліниві, прагнуть влади, але тільки в межах, що забезпечують виживання і вдосконалення їх як біологічного виду.

Цікаво, що інстинкти не повністю закладені в генах, вони "доопрацьовуються" у процесі виховання в сім'ї і зграї. Це змінило погляд учених не тільки на тварин, а й на саму людину.

Щоб пояснити згадані питання, вдамося до теорії.

Існують прості та складні системи. У перших відбуваються тільки процеси обміну енергією і матерією, у других — опрацьовується інформація. В їх структурах є спеціальні відділи, які виробляють й опрацьовують інформацію, створюють моделі як зовнішнього світу, так і своїх відповідних дій. Професор М. М. Амосов якось зазначив, що реальні живі системи умовно можна поділити за трьома рівнями складності. Перший — клітини. Ці структури складаються з різних молекул, включаючи такі великі, як білок та нуклеїнові кислоти. Клітини вже здатні створювати моделі, тобто "запам'ятовувати" зовнішні подразники або складну програму перетворень під час розмноження. Другий рівень — багатоклітинні організми. У них два "поверхи складності": структури з молекул і структури з клітин. Нарешті, третій рівень — людське суспільство. У ньому вже три "поверхи складності" — молекули, клітини, індивідууми.

Людина як система займає проміжне становище. З одного боку, вона — тварина (багатоклітинний організм), а з другого, корі її мозку притаманна якість вищої системи — самоорганізація, тобто зміна первинної структури і функції в процесі діяльності. Це виражається у творчості і праці, у створенні нових моделей у корі та у втіленні їх у предметах, книгах, малюнках. Можливості для творчості, які реалізуються в процесі виховання, закладено в людині природою як здатність до утворення умовних зв'язків і моделей з нервових клітин, у будові руки і гортані.

Люди, аби порозумітися між собою, користуються переважно мовою. А чи замислювалися ви коли-небудь над тим, як розмовляють тварини? Як вони обмінюються враженнями, попереджають про небезпеку, дають одне одному поради?

Століттями людство мріяло про спілкування з "братами своїми меншими". Але як? Якою мовою? Мова тварин — явище надзвичайно цікаве. І якщо раніше її вивчали тільки біологи та зоопсихологи, то тепер це широке поле діяльності фізиків, хіміків, математиків, лінгвістів.

Справа в тому, що в сучасному розумінні мова тварин — це система спілкування, яка включає не тільки акустичні сигнали. Це і жести, і пози, і спілкування за допомогою малюнків, квітів, запахів — одне слово, всі існуючі засоби, які дають можливість здійснювати контакт між окремими тваринами, координувати дії групи під час пошуків їжі, давати відкоша ворогам, передавати "традиції" з покоління в покоління.

Найпоширеніший спосіб передачі інформації живими істотами — з допомогою звуку. Як це не дивно, але саме цим способом користуються риби. Пам'ятає приказку "Німія, як риба"? А тим часом риби дуже балакучі. Окрім мови звуків, риби застосовують мову забарвлення, поз і рухів.

Найбільш складною і розвинутою є мова китових, особливо дельфінів. Їх звуковий локатор не тільки вимірює відстань, розрізняє живі об'єкти, а й з великою точністю визначає дистанцію до будь-якої перешкоди — кам'яної чи металеві. Людині годі й намагатися з відстані 25-30 метрів визначити різницю в один міліметр у розмірах двох заготовок. А дельфіну це під силу. Він легко розрізняє й матеріал, з якого виготовлено той чи інший предмет. Каламутна вода, темрява — не перешкода для звуколокатора. Здатністю до звуконаслідування дельфіни набагато перевершують найталановитіших папуг. Мова дельфінів надзвичайно багата. Самка, спілкуючись із своїм дитинчам, живає близько 800 звуків. Порозумітися їм допомагає ультразвук частотою 102 тисячі коливань на секунду, а люди сприймають звуки частотою тільки до 20 тисяч герц.

Дельфіни наслідують голос людини, її інтонацію і навіть акцент. Як відомо, людина вимовляє слова в межах коливань голосу від 400 до 3000 циклів на секунду. Дельфін відтворює ці слова з частотою від 1000 до 8000 циклів на секунду. Якщо їх записати на плівку й відтворити запис із швидкістю в два-чотири рази повільніше, то стане очевидним, що схожість звуків, які видає дельфін, і слів людини рязюча.

Для вивчення мови дельфінів використовують спектральний розпізнавач картин (типу "Сцеитрон"), який реєструє комплексні сигнали звукової частоти і перетворює їх на світлову картину, що відповідає частотному спектру сигналу. З допомогою цього приладу вчені збираються підготувати дельфінів до вимови людських слів і скласти словник мови цих тварин.

Між собою дельфіни "розмовляють" з частотою звуків від десяти до 400 коливань на секунду. Вивчення мовного апарату дельфіна та аналіз його звуків свідчить, що з 32 сигналів десять є спільни-

ми для багатьох видів цих тварин. Учені припускають, що в дельфінів існує універсальна мова для міжвидового спілкування. Як це схоже на те, до чого прагнуть люди, створюючи штучну універсальну мову типу есперанто!

І ось що цікаво: під час жвавої бесіди кожний, так би мовити, оратор надсилає не якісь абстрактні образи, а відтворює луно-сигнали, вловлені від відбитих предметів. Причому дельфіни не просто копіюють відбиті звуки, а підсилюють їх. Тобто "розмовляють" мовою об'ємних звукових зображень...

Дальші експерименти допоможуть остаточно з'ясувати механізм спілкування цих загадкових мешканців моря.

ПОЧАТОК ВЕЛИКОГО ДІЯЛОГА

Природа людської мови — звукова. Звуки утворюються коливанням голосових зв'язок горла у певному діапазоні частот. Крім того, мова людини має граматику, правила, які дають змогу із слів складати фрази. Саме це і є основою практично безмежних можливостей для обміну інформацією між людьми і набуває особливої ваги, коли мова заходить про спілкування з тваринами.

Наведу приклад. Свого часу зоопсихологи провели такий експеримент: взяли на виховання триденне дитинча шимпанзе і виховували його вдома майже шість років. Його намагалися виховувати так, начеб це було людське дитя. Попри все, старання навчити мавпу людської мови закінчилися невдачею. І, як згодом з'ясувалося, справа не в індивідуальних здібностях шимпанзе, не в методиці навчання, не в таланті і настирливості експериментаторів. Приклад свідчить ось про що. Гортань шимпанзе та інших людиноподібних мавп ні за формою, ні за кількістю нервових волокон не може забезпечити модуляції, властиві людській мові.

Тож невже мрія про спілкування людини з тваринами залишиться тільки мрією?

А що, як застосувати якусь іншу систему спілкування? Наприклад, навчити мавп мови, що ґрунтується не на акустичних, а на зорових сигналах?

Успіхи таких дослідів підказали ще один, принципово новий шлях. Мова йде про "автоматизовану установку", яку взяли за основу методики досліджень група американських учених на чолі з психологом Глазерсфельдом. Спеціалісти створили електронний пристрій і програму синтаксичного й смислового аналізу знакової мови. Вона складається з невеличких геометричних фігур, так званих лексиграм, кожна з яких відповідала певному слову. На внутрішній стіні приміщення, в якому перебуває мавпа, є клявіатура з нанесеними на клявіші лексиграмами. Якщо натиснути на клявішу з лексиграмою, то комп'ютер одержить інформацію про те, що саме зараз вимовлять. Послідовність лексиграм комп'ютер вважає "фразою", якщо вона починається певним сигналом і закінчується "крапкою". ЕОМ вважає фразу правильною, коли послідовність лексиграм відповідає певним граматичним правилам. Тобто фраза або ж абсолютно правильна, або неправильна. Правила її побудови у цій знаковій мові однозначні, жорсткі і не мають відхилень. Це пояснюється тим, що на даному етапі перевіряють тільки граматичні здібності мавпи, а не її уява.

Як же відбувається діалог між шимпанзе та ЕОМ? Коли тварина — її ім'я Лана — натискає на клявішу, лексиграма, зображена на ній, виникає на екрані, розташованому над клявіатурою. Далі вона натискає на другу клявішу — поруч з'являється нове зображення. І так триває доти, поки не утвориться лінійний запис фрази. Потім комп'ютер виводить вміст, якщо фраза правильна, лунає дзвінок, якщо ні — лексиграми зникають з екрана, і все починається спочатку.

Експериментальне обладнання допускає цілий ряд автоматичних "відповідей". Мавпа у будь-який час може "замовити" їжу чи воду, але за умови, що фраза правильно сформульована. Скажімо, вона набирає на клявіатурі фразу: Будь ласка, машинно, дай мені шматочок банана". І автомат дає. Так само мавпа може попросити шматочок яблука, хліб, ізюм, горіхи, цукерки, вітаміни, воду, молоко, фруктовий сік і кака-колу. "Добувати" собі їжу вона навчилася за два місяці. Цікаво, що Лана складає собі абсолютно раціональне меню, хоча й полюбляє шоколадні цукерки.

Однією з основних цілей дослідження є створення таких умов існування для мавпи, за яких вона мала б максимум можливостей для спілкування, а всі сформульовані нею вимоги задовольнялися. Лана просить не тільки пити або їсти. Вона, наприклад, може написати: "Будь ласка, машинно, відчини вікно". Тієї ж миті за сигналом ЕОМ автоматично піднімається штора, що зачиняла вікно в кімнаті, і Лана протягом 30 секунд може милуватися вулицею. Шимпанзе замовляє й кіно — на її прохання знову ж таки протягом 30 секунд демонструється фільм. Найчастіше це видовий фільм про життя мавп у джунглях. Аби проглянути весь фільм, Лана 28 разів віддруковує наказ машині на клявіатурі. Так само вона просить показати їй слайди чи дати прослухати магнітофонну стрічку.

У майбутньому вчені сподіваються самі запитувати Лану про фільми, слайди, музику. Вона вже відповідає на деякі прості запитання. Якщо, скажімо, показати один з двадцяти відомих їй предметів і запитати: "Що це таке"?, Лана натисне на клявішу з відповідною лексиграмою. Нові лексиграми вона опанує навдивовижу швидко.

Загалом мавпи широко користуються і звуковими і зоровими сигналами.

Великий інтерес становлять звуки, які видає шимпанзе. Вчені шукають у цих звуках джерело нашої людської мови.

В експериментах по вивченню синтаксису реакція Лани у 89 процентах була правильною. І хоча це аж ніяк не свідчить про наявність у мавпи "синтаксичного мислення", однак керівник програми професор Глазерсфельд, сказав:

— А може, й справді ми на порозі Великого Діалога?

МОВА БДЖОЛИНИХ ТАНЦІВ

Саме так назвав танок бджіл німецький натураліст Карл Фріш, який їх уперше описав. Учений звернув увагу: тільки-но одна бджола знаходить багатий взяток, за кілька хвилин про це знають сотні бджіл. Як же вони домовляються про спільні

дії, дізнаються, де міститься джерело їжі і як воно пахне?

Бджола, прилетівши до вулика, звільняється принесенного корму й починає кружляти на місці, роблячи випадки то в один бік, то в другий. Бджоли раз у раз торкаються новоприбулої своїми вусиками. Причому торкаються саме місця, де у медоносних бджіл розташовані органи нюху. Такий танок, по колу, як показують експерименти, означає: "Знайдено багато корму, зовсім поруч. Вилітай і шукай поблизу вулика!" Додаткову інформацію бджолам дає запах корму, який зберігається на спинці танцівниці.

Танець бджіл супроводиться ще й звуками. Тривалість тріпотіння крил під час танцю також свідчить про відстань од вулика до місця взятку.

Але танці — не єдиний засіб передачі інформації в світі бджіл. Ось дві з них схрестили вусики-антени: обмінюються кормом, а водночас і повідомленнями. Це мова дотику. А є ще хемічна, мова звуку. Втім, вчені припускають, що, можливо, існують й інші ще невідомі способи передачі інформації.

КЛЮЧ ДО ЗАПОВІТНОГО ЗАМКА

Словник тварин невеликий. Кількість сигналів у багатьох мавп і багатьох видів птахів коливається в межах 10—40. Деякі з них можна зрозуміти, терпляче спостерігаючи за тваринами. Так, професору Конраду Лоренцу вдалося розгадати гусячу мову. Тривале гелготання, яке включає понад шість складів, означає: "Тут добре. Корму багато. Давайте залишимося". Рівно шість складів означають: "Трави мало. Давайте попасемся і рушімо далі". П'ять складів перекладаються так: "Треба прискорити ходу". Три склади: "Біжи якнайшвидше. Будь на сторожі. Певно, доведеться злітати". Конрад Лоренц так подружився із стадом гусей, що вони вважали його повноправним членом своєї компанії, правда, дещо дивним на вигляд. Лоренц спілкувався з ними і міг примусити їх уповільнювати або прискорювати ходу.

А чи знаєте ви, що шпак піснею, так би мовити, ставить звукові стовпчики, позначаючи ними свої володіння? І поки він цього не зробить, шпачиха не знайомитиметься з ним.

Чимало комах використовують своєрідну мову запахів. Вони передають запахами сигнали на досить значні відстані. Самка шовкопрядка з допомогою пахучої речовини привертає увагу самця на відстані близько десяти кілометрів. Запас цієї речовини у неї становить одну десятитисячну частку міліграма...

Досить загадковим для нас є найдавніші комахи планети — мурашки, суспільний спосіб життя яких становить близько 20 мільйонів років. Одна з таємниць — їхня мова. Сьогодні розшифровано всього кілька десятків сигналів, якими вони користуються. Мурашки повідомляють одне одного про знайдену здобич, небезпеку, просять їжу, допомоги тощо. Вчені гадають, що мова має фізико-хемічну природу, де найбільшу роль відіграє нюх. Виділяючи спеціальну речовину-індикатор, мурашки позначають напрямок руху, подають сигнал тривоги. Зустрівшись з противником, мурашка лякає його — підгинає черевце. Мурашки, які перебувають по-

Олена НЕСІНА

Сто років від дня смерті Дарвіна

У червні цього року шкільна адміністрація міста Нью-Йорку заборонила вживати в школах три підручники, які включали релігійну доктрину про походження Всесвіту паралельно з науковими теоріями еволюції. Ці підручники нібито недосить ясно пояснювали теорію еволюції. У штаті Аркансах, у січні цього року зліквідували закон, який вимагав навчання релігійної доктрини в публічних школах. Ці випадки свідчать про те, що конфлікт між прихильниками біблійного тлумачення про походження світу та прихильниками теорії еволюції триває.

Відомий науковий журнал "Дісcover" (серпень, 1982) пише, що теорія еволюції терпить не тільки від релігійних доктринерів, які її цілком відкидають, але й від критики деяких відомих фахівців самої теорії. Ці вчені переконані, що теорія еволюції правдива, але вони ставлять під сумнів творчість ідеї її розвитку. Журнал "Сасис" (квітень, 1982), в статті "Еволюція від часу Дарвіна", подає деякі приклади такої критики.

Дарвін, наприклад, гадав, що еволюційні зміни видів тварин чи рослин проходять дуже поволі, деякі ж біологи твердять, що найбільші еволюційні явища відбуваються раптово. Вони кажуть, що коли зі старих виникають нові види, ці види розвиваються дуже швидко. Пізніше нові види залишаються майже незмінними до кінця свого існування.

Другим прикладом можуть бути контрверсійні погляди на твердження Дарвіна, що еволюція

близько, також прибирають цієї пози. Коли мурашнику загрожує небезпека, комахи метушаться, трясуть головою, і вдаряють зустрічного по голові. Мурашки, які прийняли цей сигнал, передають його таким же способом далі. Це сигнал тривоги. Ще не розгадано, яким видом зв'язку послуговується мурашня, коли єдина самка залишає гніздо. Занепокоєння в мурашнику одразу ж впущає, тільки-но вона, повертаючись назад, нашоухується хоча б на одного свого родича.

Про можливість існування біологічного радіозв'язку поміж мурашками свідчать такі досліді. Коли мурашку закопували в металевій або алюмінієвій посудині поблизу гнізда, комахи одразу ж знаходили й відкопували її. Дослід ускладнили. Мурашку засипали землею в свинцевій склянці, яка не пропускає радіовипромінювання. І що ж? Навколо снували сотні мурах, але ніхто не виявив "в'язня". Це явище ще чекає своїх дослідників.

Секрети передачі інформації на відстань у термітів розгадав англійський зоолог Ф. Гоуз. Тривалий час спостерігаючи за ними, він фотографував поведінку комах, записував на магнітофонну плівку звуки. І виявив, що вартові, стоячи біля входу в житло, сповіщають про небезпеку, вистукуючи сигнал тривоги головою об стінки тунелю. Коли стінки тунелю виклали звукобірним матеріалом — неопреном, терміти не чули сигналів тривоги.

проходить на основі природного добору. Еволюційні зміни, згідно з Дарвіном, є результатом змін, які покращують у тварин чи рослини здібність виживати і розмножуватись. Він уважав, що здібність розмножуватись є основним фактором еволюції, бо чим більше родиться нащадків, тим більша можливість виникнення тварин чи рослин з ліпшими якостями. Ніхто сьогодні не сумнівається, що природний добір існує, але багато вчених не визнають це основним фактором еволюції. Чей же, багато еволюційних змін не покращують здібностей тварин чи рослин розмножуватись.

Та не зважаючи на постійну критику, історія теорії еволюції виявилась надзвичайно живуча. "За сто років після смерті Дарвіна вияснилось, що кожен основний поступ у біології вкладається у рамки картини, яку намалював Дарвін", — пише "Саєнс".

Якщо якісь нові винаходи суперечать теорії Дарвіна, теорію змінюють, щоб пояснити новий винахід. Так будуються наукові теорії. Одним з результатів цього є те, що теорія еволюції сьогодні є найавторитетніша і правдивіша ніж будь-коли. Тому в соті роковини смерті Чарлса Дарвіна варто пригадати не тільки його теорію, але й Дарвіна-людину.

Хто був цей науковий велетень? Що спонукало його зайнятися ділянкою, яка зробила його безсмертним?

Народився Чарлз Дарвін у Шрюбері (Англія) в 1809 році. Батько його був заможний лікар, а дд. Ерамус Дарвін, відомий письменник і лікар, який написав багато книжок про природу. Молодий Чарлз покинув свої медичні студії в Ерінбургському університеті після того, як йому стало недобре, коли він обсервував операцію. Тоді його батько віддав до Кембріджу студіювати геологію. Але ці студії здавались молодому Чарлзові нудні. Він любив полювати, пити і грати з товаришами в карти. В університеті подружився з професором ботаніки, вивчав трохи геологію і став колекціонером жуків. "Все, що має якусь цінність, я вивчав сам", — говорив Дарвін. Щойно пізніше став методичний, слідував золотому правилу: Рахуй хвилини, не марнуй часу.

У грудні 1831 р. Дарвін відправився на пароплаві "Бігл" у довгу подорож. Під час подорожі він спостерігав, збирав, записував і намагався розібратись в усьому зібраному. В 1836 р. повернувся до Англії, а три роки пізніше одружився з своєю двоюрідною сестрою і мав з нею довге, щасливе життя без ніяких скандалів і в достатках. Він ніколи після подорожі не залишав Англії і навіть рідко коли покидав свою садибу в околицях Лондону. Мав велику родину — десятеро дітей, троє померли. Мав якусь хронічну хворобу, про яку ще й досі дискутують дарвіністи.

Більш ніж 20 років працював Дарвін над своєю теорією еволюції. В 1859 році світ побачив його безсмертну працю "Походження видів шляхом природного добору, або збереження обраних порід у боротьбі за життя". Ця праця вчинила справжній фурор, хоч Дарвін у ній людини не згадував за винятком одного речення: "В далекому майбутньому світло кинуть на походження людини".

Не зважаючи на обережність автора, критики довго не вгавали. Але пізніше дебати втихли і, ще за життя автора, майже всі науковці сприйняли теорію еволюції. Навіть Церква погодилась з тим, що можна бути християнином і дарвіністом, хоч Дарвін уже тоді надрукував був працю й про походження людини.

Чарлз Дарвін написав 15 книжок і всі вони заторкують питання еволюції. Він був порядною і добросердечною людиною, тож ніхто не спромігся його знеславити. Помер Дарвін 26-го квітня 1882 року. Поховали його у Вестмінстерському абатстві, недалеко від могили Ісаака Ньютона.

Того ж дня у Лондонській газеті появилася стаття "Невіруючий в абатстві". Стаття закінчується словами:

"Спокусливо поміркувати над тим чи, якби Дарвін виконав змолоду свій намір стати священиком, дістав би він таке визначне місце для свого вічного спочинку. Натомість його майже канонізували як незіруючого в абатстві, але святого для науковців.

Хай спочиває з миром".

НА ТЕМИ ЗДОРОВ'Я

ДЛЯ ТИХ, ХТО ХОЧЕ КИНУТИ КУРИТИ

Журнал "Здоров'я світу" Всесвітньої організації охорони здоров'я наводить деякі загальні поради, адресовані тим, хто хоче кинути курити.

Щоразу, коли ви відчуваєте потребу в сигареті, глибоко вдихніть два чи три рази.

Займайтеся всіма можливими видами спорту, фізичною зарядкою, велоспортом і плаванням.

Складіть для себе збалансований харчовий раціон і уникайте таких збуджуючих напоїв, як алкоголь, міцний чай, а також спецій, важкої їжі. Пийте фруктові та овочеві соки їжте більше фруктів. Якщо ви боїтеся поповніти, скоротіть у своєму раціоні кількість цукру, борошняних виробів і смаженого м'яса.

Намагайтеся більше спати і раніше лягати у ліжко, щоб уникати нервового перенапруження.

Якщо ви не курите один день, можете не курити ще один. Спробуйте!

Якщо ви не витримали й закурили, не журіться. Деякі люди роблять кілька спроб, перш ніж остаточно кидають палити.

Якщо у вас виник намір закурити сигарету, не поспішайте, в даному разі корисно зволікати час.

Не відмовляйтесь цілком від сигарет, завжди майте при собі одну на випадок крайньої необхідності.

Не кидайте курити "назавжди". Відмовляйтесь від куріння на один день, потім ще на один і так день за днем.

Скажіть своїм друзям і близьким, що кидаєте курити. Публічна заява зміцнить вашу волю.

Призначте собі день, коли ви кинете курити, і зробіть це.

Треба зробити запас жувальної гумки, м'ятних цукерок або горіхів. Вдавайтесь до їх "послуг", коли у вас виникне бажання закурити.

(Наука і суспільство")

МОЗАІКА КУЛЬТУРНИХ НОВИН

"Балада про вершника на Білому коні"

Українська література збагатилася прекрасним новим твором — "Балада про вершника на білому коні". Автор Михайло Івасюк. Книжка вийшла друком 1980 року у видавництві "Карпати" м. Ужгород і присвячена сл. пам'яті синові Володимирові, талановитому композиторові, який трагічно загинув у Львові, 1978 року.

Михайло Григорович Івасюк багатьом читачам відомий своїми романами "Червона троянда", "Вирок", "Серце не камінь", "Весняні громовиці", "Відломана галузка", "Двобій". Крім того він автор збірки оповідань, багатьох поезій і статей, що публікувалися в різних журналах та часописах в Україні.

Новий історичний роман Михайла Івасюка "Балада про вершника на білому коні" — це перший художній твір, який заповнює прогалину, веде читача в середину сімнадцятого століття й знайомить із панорамою життя й боротьби українського населення Північної Буковини.

Письменник народився у Кіцмані 1917 року, пройшов війну як медичний працівник, закінчив по війні у Чернівецькому університеті факультет чужих мов, доцент катедри української літератури Чернівецького державного університету, протягом багатьох років працював на ниві фолклористики Буковини і Покуття.

Українська література не мала донині жадного епічного твору де б високохудожньо і проникливо було показано як боролися буковинці за свої соціальні й національні права.

Таку літературну прогалину мабуть можна пояснити тим, що письменники, які жили чи працювали на Буковині (Ю. Федькович, С. Воробкевич, Є. Ярошинська, О. Кобилянська), були захоплені проблемами їхньої доби й відсовували на задній план конфлікти та історичні ситуації, які проходили в сімнадцятому столітті.

У новому творі мова іде про селянського ватажка Мирона Дитинку, який підняв у 1654 році грізне повстання селян на Північній Буковині. Він зумів так само як Семен Височан (1648 р.) на Покутті, надхнути селян на боротьбу з молдавськими боярами. Народних ватажків було в ті часи чимало, але Дитинка виявився найбільш відважним, обдарованим і кмітливим. У романі змальовано його побратимів — Гафенка, Бурого, Тихоліза, Заплітного що уміють бути сильними і упертими як тури та гідно обороняти своє побратимство.

Роман побудований на міцній документальній основі, з використанням архівних матеріалів і сучасних наукових праць.

Дуже цікавою є та частина роману, де змальовано історичні події часів повстання гетьмана Богдана Хмельницького 1648 року. У творі виразно показано прагнення буковинців бути об'єдна-

ними в одну козацьку державу, де правним господарем буде український гетьман.

Автор використав ряд матеріалів, щоб довести, що народній герой Дитинка, хоч дуже молодий і безтямно закоханий у вродливу Артемію, не відірваний від історичного тла бурхливої доби. Він самовпевнений і зберігає розважливість серед складніших обставин та ситуацій. Цю бистру розважливість Дитинка набув серед Низового козацтва де вчили ненавидіти ворога, який нападає на українські землі.

З набутих знанням Дитинка повернувся в рідну Буковину на білому коні як втілення помсти проти сваволі зухвалого боярства і їхніх прислужників. Дізнавшись, що стольник Бучок вирушив проти нього із переважаючою силою, Дитинка не лякається, а як досвідчений воїн, робить плян щоб перемогти ворога. На ріці Пруті, де було вигідне місце для переходу військ у напрямку Снятина, Городенки і Коломиї, перебив велику частину Бучкового війська і хитрими маневрами вивів своїх друзів з оточення.

Михайло Івасюк підняв із призабуття цікавий образ народного буковинського лицаря, який зумів захистити населення Буковини, покарати народне зло й здобути право народу на свою православу віру й існування на рідній Буковині.

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ І ЙОГО ТВОРИ

Серед письменників сучасної України дуже помітним став Павло Загребельний, який радує читачів творами з історичною тематикою українського народу.

Багато книголюбів зі захопленням читають книжку "Диво" про добу Ярослава Мудрого коли був великий розквіт культури й мистецтва на українській землі княжої Русі. Хоч роман історичний за тематикою, він включає розділ де діють наші сучасники, де відчутно перегук віків і безсмертя краси й мистецтва будівничих Києва.

"День для прийдешнього" — це гостропроблемний твір про сучасних архітекторів і будівничих в Україні які змагаються за майбутнє і борються зі злом яке заважає працювати і творити краще життя.

"Первоміст" — твір про спорудження першого моста через Дніпро на Лівобережжя за часу панування князя Володимира Мономаха. У творі яскраво показано життя, мислення і почування наших предків за княжих часів.

"Євпраксія" — захоплюючий твір про внучку князя Ярослава Мудрого, яка по смерті імператора Генріха IV, мимо тяжких страждань, не заламалась духом і дала образ мужньої жінки, що протиставилась інтригам королівського двору і сражам папської курії. "Євпраксія" це вже четвертий роман Павла Загребельного зі серії книжок про Київську Русь; їх варта читати, зокрема нашій молоді на чужині.

Наступні його книжки відмінні тематикою. "Роксоляна" розповідає про долю молодой дівчини з міста Рогатина, яка під час вінчання попала в татарський полон. Настя Лісовська, яку потім назвали Роксоляною, пройшла невольничу Кафу і стала дружиною могутнього турецького султана Сулеймана Пишного. Надзвичайно цікаво

Михайло Івасюк

Лідія Кондрашевська

Тетяна Кочергіна

змалював письменник життя в гаремі, інтриги між евнухами і яничарами та вплив мусулманської релігії на виховання султанських престолонаслідників.

Об'ємиста книжка "Розгін" висвітлює життя сучасних науковців міста Києва і поза Києвом. Автор добре підмітив негативні риси Кучмієнка, який для особистих вигод і з егоїзму йде хибним шляхом, шкодячи науці і власній родині. Повчально для молодих людей змалювано позитивні постаті академіка Карналя, вченого Совинського й журналістку Анастасію. Із цього твору читач пізнає підлі вчинки окремих людей та обставини, які доводять до поганих наслідків. Головне, що письменник не ховає проблем перед читачами, як це робить чимало інших письменників в СРСР.

АНСАМБЛЬ "КОБЗА" В КАНАДІ

Вже другий раз відбуває по Україні турне канадський хор УНО ім. Олександра Кошиця з міста Вінніпегу під диригентурою Володимира Климова.

Шлях їхньої поїздки пройшов через Тернопіль, Львів, Київ і Чернівці.

Взаміну, до Канади несподівано загостив вокально-інструментальний ансамбль "Кобза" щоб дати ряд виступів, якими захоплюється переважно молодь. Як розповідає художній керівник Євген Коваленко, ансамбль народився 1971 року у Києві. Учасники в основному студенти консерваторії. Крім народних призабутих пісень ансамбль включає також композиції сучасних композиторів — Платона Майбороди, Олександра Білаша, Ігоря Шамо, Олекси Семенова та інших.

З репертуаром "Кобзи" довелося мені вперше познайомитися в Києві 1977 року. Ріст ансамблю почався коли керівником був Олег Ледньов і для ансамблю опрацював десятки народних пісень, які гармонізували з кольоритністю естрадного одягу.

Багато музичного ефекту додавали тоді ансамблеві виступи Людмили Гримальської (профе-

сійна камерна вокалістка, випускниця Київської державної консерваторії). Найбільшу популярність здобула піснями "Ти плюс я — весна", "Пісенька про веселого шевця", "Миленький ти мій", "Ой, що то за хлопець", "Ой, дівчино, шумить гай" та іншими, які виконувала разом з басом-гітаристом Олегом Ледньовим. Пізніше вони покинули ансамбль і створили новий екстрадний дует "Два кольори".

Їхній відхід, звичайно, "Кобза" відчула, але ансамбль поповнився такими талановитими солістками, як Лідія Кондрашевська і Тетяна Кочергіна.

Виконавську діяльність Тетяна розпочала у вокально-інструментальних ансамблях "Чайки" Кримської філармонії і "Калина" — Черкаської обласної. Перейшовши до "Укрконцерту", разом з своїм чоловіком Миколою Гребінником організували новий ансамбль "Зоряна година". Її участь в "Кобзі" не всіма однаково сприймається. По радіо та в телепередачах її голос звучить трохи різкувато, але каже сама співачка: "Я цим не переймаюся, так би мовити, шлягерна співачка і це мої амплуа, якими притягую слухача який любить модерну музику". Вона добре виконує й клясичні джазові твори, й естрадні романси.

Підсумком певного етапу творчих експериментів Тетяни Кочергіної був її виступ на XVII Міжнародному фестивалі "Золотий орфей" у болгарському місті Бургасі. Статуетка мітичного співця дісталася артистці з Німеччини Дагмар Фредерік, золоті медалі — Василеві Найденову з Болгарії та голландській співачці Дебі.

Друге місце отримали данка Дебі Камерон і українська співачка Тетяна Кочергіна.

Виступ ансамблю "Кобза" і солісток Лідії Кондрашевської та Тетяни Кочергіної був для багатьох слухачів несподіванкою. Торонтонський слухач довгі роки мав змогу слухати ріжні диско-джазові модерні групи і мав сумнів чи артисти з Києва зуміють задовольнити виконанням і програмою. Але їхній концерт показав, що вони опану-

вали модерну музику й кольоритністю не гірші від американських чи канадських ансамблів. Мінусом залишається те, що часами надуживали "підсилювачів", місцями світлові ефекти не вповні були синхронізовані зі змістом пісні, також бракувало програмок, які мали б сказати хто, що виконує.

Віriamo, що поновний приїзд "Кобзи" до Торонто принесе й нову програму.

ВЕЧОРИ В "КОЗУБІ"

П'ятниця 3-го грудня, год. 7:30 веч.

КОНЦЕРТОВИЙ ВИСТУП БАНДУРИСТКИ ГАЛИНИ ПУЗАК

Субота 4-го грудня, год. 8:00 веч.

ДОПОВІДЬ ПРО ІСТОРІЮ МОНАСТИРЯ І УСПЕНЬСЬКОГО СОБОРУ В ПОЧАЄВІ

Доповідач — Іван Дубилко

Обидва вечори в залі Української Православної
Громади, 404 Бетирст вул., Торонто

Драм. група молоді "МУЗА" в Торонто

Неділя 12 грудня, 7:30 веч. другий раз постановка
віршованого історичного роману Ліни Костенко
"МАРУСЯ ЧУРАЙ".

Відбудеться в залі Інституту св. Володимира при
620 Спадайна вул., Торонто. Квитки набувати в
день виступу.

ВЛАДИКА МСТИСЛАВ І ПАМ'ЯТНИК МИТР. В. ЛИПКІВСЬКОМУ

Ні ювілеї, ні літня спека не сповільняють нашого
84 років — молодого, динамічного і всеохоплюю-
чого Владика митрополита Мстислава. Не проми-
нула його уваги і справа пам'ятника бл. п. митр.
Василеві Липківському. До Комітету Побудови па-
м'ятника дісталася копія листа Владика до креди-
тівки Св. Андрія, яким він переслав 500 дол. на
фонд будови пам'ятника з нагоди 40-ліття свого
єпископського служіння рідній Церкві і україн-
ській людині.

Це вже не перший раз владика Мстислав збага-
чує фонд пам'ятника. Участь владика у праці над
будовою пам'ятника почалася від його привітання
і благословення ОДУМівського задуму пам'ятника
і продовжується досьогодні... Його настанови і по-
ради Комітетові є завжди влучні та спираються
на багатющому особистому досвіді.

Цим шляхом, Комітет Побудови Пам'ятника ви-
словлює щирі подяку Владиці Митрополитові за
всю його всебічну допомогу Комітетові і справі
пам'ятника та за його щедрі пожертви на будову
пам'ятника.

Хочемо вірити, що приклад Владика заохотить
нашу спільноту, а зокрема вірних нашої церкви, не
лишатися байдужими до будови пам'ятника митро-
политові-мученикові В. Липківському, а своїми по-
жертвами ставати співучасниками його будови для
збереження нашої історії у спадщину нашим на-
ступникам.

БЛАЖЕННІШИЙ ВЛАДИКА ЙОСИФ СЛІПИЙ НА БУДОВУ ПАМ'ЯТНИКА МИТРОПОЛИ- ТОВІ В. ЛИПКІВСЬКОМУ

Блаженніший Верховний Архiepіскоп кардинал
Йосиф Сліпий ласкаво пожертвував 500 доларів на
будову пам'ятника св. п. митрополитові Василеві
Липківському. У супровідному листі з датою 15-го
березня ц.р. до бл. п. о. Петра Маєвського Блажен-
ніший Отець Йосиф пише: :

Всесвітліший Отче Парох!

Дякую Вам за листа та повідомлення про те, що
готується будова пам'ятника Митрополитові Васи-
леві Липківському, що започаткував страдання
Української Православної Церкви в цьому нашому
столітті. Радо жертвую на цю ціль 500 дол., що їх
залучаю чеком і радітиму разом з Вами в день
відкриття цього пам'ятника.

Благословення Господнє на Вас!

† ЙОСИФ

Патріарх і Кардинал

Пам'ятник Митрополитові В. Липківському буде
збудований в Осередку УПЦ, Бавнд Брук, Н. Дж.,
США, поруч Церкви-Пам'ятника.

Працю над бронзовою фігурою пам'ятника уже
почато. Є всі підстави вірити, що жертвенність
української спільноти уможливить закінчити па-
м'ятник не пізніше 1983 року. Пожертви слід випи-
сувати на

(a) — Ukr. Orth. Church Lypkivsky Fund

і пересилати до:

(b) — St. Andrew's Federal Credit Union
P. O. Box 375, So. Bound Brook, N. J. 08880, USA

Комітет Побудови Пам'ятника щиро дякує Бла-
женнішому Владиці Йосифу за щедрі пожертви і
за цінний приклад підтримки шляхетної ідеї.

Комітет Побудови Пам'ятника
Митрополитові В. Липківському

СЛОВЕСНЕ ПЛЕТИВО

(По сторінках радянської преси)

Нема ні одного числа радянської газети, в якій
би не було зараз постійної рубрики "Продоволь-
ча програма". Про важливість її свідчить навіть
той факт, що вона, ця програма пишеться з Вели-
кої Літери.

На виконання цієї програми, яка обіцяє в 1990
році дати людям що їсти, мобілізовано всіх, не
тільки хліборобів: лікарів, академіків, піяністів,
народних артистів і, звичайно, письменників —
"передовий загін партії".

У дні, коли радянські люди включилися у ви-
конання Продовольчої програми, у дні всенарод-
ної напруги, всенародного думання і дій, — пише
"Літературна Україна" в номері 35, — кийські
літератори виважують сили і здібності, творчу
спроможність і самовіддачу, критично оцінюють,

чи належно справляються з величезними завданнями, що їх ставить партія."

"Завдання полягає в тому, щоб якнайбільше наблизити все наше письменництво до реального життя народу, гідно, з позиції партійності і народності відтворити його героїчні звершення..."

Виваживши свої сили і здібності, українські радянські письменники та журналісти кинулись на виконання тих "величезних" завдань.

Рецепт виготовлення їхніх статей давно відомий: "На тлі героїчних, нечуваних успіхів маємо окремі недоліки і досадні прорахунки..." Приміром так: "Доярка Марта Мотузка надоїла 3 тисячі кілограмів молока! Слава героїні праці! І сором та ганьба недбайливим керівникам колгоспу, які от уже три роки не спроможуться покрити дахом корівник, де працює славна трудівниця!"

За таким же рецептом в цьому ж числі "Літ. України" Юрій Мушкетик пише про колгосп на Чернігівщині та про його голову Боровика. Які успіхи! Які грандіозні пляни! Аж захищається автор від захоплення: Я переконався, що колгосп "Авангард" — чітко налагоджений механізм". Підтверджує це й голова: "Ця п'ятирічка виконується, так би мовити, вже сама по собі". Бачите, ніяких проблем уже немає в цій п'ятирічці, — все йде як по маслу. А масло де? Воно в "грандіозних" плянах Продовольчої програми: "Міркуємо про наступну п'ятирічку. У пляні нові ферми, школа, кілька вулиць, водогін, будемо тягти газопровід..."

В наступному 36 числі газети на тому ж високому реєстрі пише Віктор Гаман про колгосп "Шлях Леніна" на Харківщині та його голову Коверю: —

"Приємно й радісно бачити в доброму настрої колгоспного керівника, який з такою готовністю підставляє плече під нелегку ношу."

А й справді, чом не радіти, чом не захоплюватися? Ви тільки послухайте, що каже тов. Коверя:

"Вдумайтесь лишень, — березневий Пленум шістдесят п'ятеро (бач, і тоді вже клопотались про Продовольчу проблему!) був весною. А травневий Пленум (усе з великої літери!) вісімдесят другого коли зібрався? Теж навесні! Та коли б ці Пленуми й узимку відбулися, то й тоді б від них ішло тепло. Що й казати, діло надійне й добре."

Ще не раз буде тепло голові Ковері: не один ще Пленум відбуватиметься весною і взимку!

А тим часом і в цього голови грандіозні пляни: "Уже в наступному році збираємося побудувати чотири корівники... закінчимо реконструкцію курятника, плянуємо додатково дати близько двадцяти п'яти тонн пташиного м'яса. Ми дали слово виконати до 60-річчя Радянського Союзу плян виробництва 7 мільйонів яєць. Ходжу і сам собі всміхаюсь..."

Ви бачите, і цей голова разом з автором нарису всміхається... Справді, які ж бо смішні слова: "збираємось, плянуємо, даємо слово!" Словесне мереживо!

Аж умлівають автори нарисів від райдужних перспектив. От тільки біда: "все ще подекуди маємо окремі недоліки і досадні прорахунки..."

Меланхолійно розповідає голова ще одного

колгоспу "Авангард" тов. Соловей:

"Плянуємо, реалізуємо свої пляни, а що маємо? Торік у нас пропало 34 тонни огірків, не прийняли заготовачі. Ми поскаржились через газету, а вона нас не надрукувала. А огірків у цьому році пропало ще більше. Нащо ж ми сяяли їх стільки?"

А далі каже:

"Якщо важко дістати колесо до трактора К-150, то що вже казати про обприскувач проти колорадського жука. "х на район потрібно 50 штук, а присилають два або три..."

І людей у колгоспах не вистачає, тікають до міста. Автордифраамбічного нарису Гаман не втримався від розпачливого вигуку:

"Щемно-сумне вражіння справляє звідси, з гори, хутір Ілюхівка. Гам залишилося всього кілька хат — полишені навіть добротні цегляні будинки. Хутір вмирає..."

А чому, — несподівано одверто признається голова Коверя:

"У нас не тільки хутори, а й великі села почали кришитись, — ото думай! Візьми той же Перекіп. Величезне, вважай село. А приєднали до нас їхній колгосп. І село почало здавати... Є над чим думати!"

Чесні люди й думають: "Нам потрібен відповідний мікроклімат, — скаржиться голова ще одного колгоспу на Чернігівщині тов. Скачок. — Щоб він був сприятливий для кожного, щоб знати, як його заохотити й чого від нього вимагати. Він повинен почувати відповідальність за землю, на якій працює, за врожай."

Голова ще одного колгоспу ім. Ворошилова тов. Соловей абсолютно точно співає, що для цього треба зробити:

"Земля твоя, думай, обробляй! Ти господар, хліборобе!"

Все просто й ясно: твоя земля, і квит! Сій, обробляй, збирай, дорогий наш хліборобе! А ми поети, будемо оспівувати тебе.

Саме до цього й закликає ще один автор, на цей раз уже в московській "Літературній газеті" Юрій Грибов (ч. 37, 15 вересня). Так і виголошує:

"Воспеть хлебороба!"

Спочатку задушили, вбили, зліквідували, а тепер "воспеть"!

Фальшива пісенька. Фальшиве словесне плетиво.

Письменник Ілля Фояков в тій же газеті, не вдаючись до солодких пісеньок, пропонує для успішної реалізації Продовольчої програми просто такі геніальні методи. Він у неймовірному захопленні від того, що побачив у місті Сосновий Бір Ленінградської області. Керівниця однієї з місцевих їдалень розповідає: "Ми звернули увагу, що деякі люди, пообідавши, залишають на тарілках шматочки хліба. Ми стали давати їдокам не пів скибки, а четвертику. Булочки стали випікати не стогономі, а на п'ятдесят грамів. За три місяці зекономили 14 тонн. І всі задоволені, ніхто не скаржиться..."

Радикальна метода! Автор рекомендує її по всій країні.

Ото буде хліба!

Д. М.

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

ПОЧИНАЙТЕ ВІД СЕБЕ

Ви вже декілька разів поміщали статті, які своїм змістом суперечили фактам і поширювали неправдиву інформацію. Вже не перший раз я пишу спростовання на такого роду статті, але Ви уникаєте від їх друку.

Автор статті Я. Х. про ж. "Самобуття Україна" пише: "Рік видання цього журналу — органу послідовників ТАК ЗВАНОЇ Р.У.Н. Віри — дивовижно нагадує відповідний рік християнського літочислення — 10.982-ий рік. Журнал **відзначається не тільки цим НАТЯГНЕННЯМ**".

Якщо п. Я. Х. є Я. Х., а не так званий Я. Х., а він так званим не може бути, так само і РУНВіра є РУНВірою, чи кому це подобається, чи ні, а не так звана РУНВіра.

Я. Х. хоче датування 10982 р. назвати **натягненням**.

Це не є ніяке натягнення, а наукові дослідження і достовірним підтвердженням науковців устійнюють уже усталізовану культурну спадщину українського народу з віком понад 10.000 років. Тому щоб менше було плутанини прийнято рунвістами літочислення 10.982.

Бо ж наше літочислення було, хоч точно устійнити його неможливо. Але ж літочислення різних народів (китайського, індійського, єврейського і інших) **всі вони не є точні**, а встійненні — прийняті і ніхто це не іменує НАТЯГНЕННЯМ. Християнське літочислення також не є точне, а встійнене-прийняте, бо ж дату народження Ісуса ніхто не знає...

Я. Х. хочеться паплюжити РУНВіру **поганством**, так як совети паплюжать всіх національносвідомих українців — націоналістично-буржуазними запроданцями, щоб спровокувати нетерпеливість і ненависть до однокровних патріотів братів українців.

Культурні люди в нас дохристиянську віру називають **ЯЗИЧНОЮ**, а її вірних **ЯЗИЧНИКАМИ**, себто ті, що віру проповідували рідною мовою за своїми традиціями і по своєму розумінню БОГА. Слово "погани" нам приліплюють релігійні егоїсти Риму, Константинополя, Москви, а "ми" так як папуги, не думаючи, повторюємо за ними. Греки своїх поган шанують і посьогодні, навіть на грошах їх друкують...

Я. Х. пише, що "...про ЯКЕ (поганство) не збереглося послідовних відомостей"...

Так, грецькі духовники намагались так старанно знищити НАШУ ПРАДІДІВСЬКУ СВДОМІСТЬ, щоб з неї і сліду не лишилось... Так, як тепер москалі. Але неправдиве твердження Я. Х. можна заперечити. Автор книги "Чужинці про Україну" наводить цитати науковців-чужинців, які стверджують, що в Україні до цього часу збереглося язичество (поганство по вис. Я. Х.), себто не християнське вірування в Бога.

А чи не є це **тяглість української-предківської віри і традиції, запроваджених у християнстві як: Різдво, Великдень, Івана Купала, Зелені свята, маляниця, обжинки, колядки, гагілки, писанки і популярна МАЛАНКА?**

Я. Х. пише: "По суті ж ж. "С. У." віддзеркалює

спроби **богошукателів-атеїстів** заповнити душевну порожнечу **сурогатом віри** — на зразок марксизму-ленінізму".

Тут в Я. Х. виявляється нелогічність, з інтенцією підшивання марксизму РУНВІСТАМ.

По-перше, якщо вони є **БОГОШУКАЧІ**, то вже зрозуміло не є атеїсти. Подруге, РУНВІСТИ не бажають заповнити собі душі **"СУРОГАТОМ"**, а линуть до національних глибин нашої спадщини, відшукують славну віру наших предків. А потрете, наші славні предки мали не **ВІРУ-СУРОГАТ**, а **РІДНУ ВІРУ і ТРАДИЦІЇ** такі гарні і які так сильно закорінилися в народі, що вони існують і дотепер, **ніякими силами не вдалось ЇХ ЗНИЩИТИ**.

Я. Х., чомусь, не бажає, щоб була рідна українська мітологія про Дажбога. Якщо ж Ви критикуєте **УКРАЇНСЬКИХ РУНВІСТІВ**, то чому ж не критикуєте інших народів, себто 80% людства, які мають своїх БОГІВ. Ба, навіть Ісус навчав своїх вірних "...не вір в інших БОГІВ"... Значить, Ісус визнає існування інших БОГІВ... І кожна релігія має свою політику: грецька, римська, єврейська, московська і т. п. А чому ж не вільно **УКРАЇНЦЯМ** мати свою?

Я. Х. пише: "Як і слід сподіватися, ж. "Самобуття Україна" не дає — і не може дати — **переконливих доказів існування Бога**: в усіх примітивних і формальних релігійних віруваннях **відсутній момент БОГОЯВЛЕННЯ, ОСОБИСТОГО КОНТАКТУ БОГА з ЛОДИНОЮ**".

Пане Я. Х., ще ніхто в світі не дав **РЕАЛЬНИХ — переконливих доказів існування Бога**. Тому всі релігії світу побудовані на своїх мітологіях віри в Бога...

Потім Я. Х. пише: "— нерозуміння суті **УСЯКОЇ віри...**". Тут треба зазначити для Я. Х., що якраз Ви не розумієте суті РУНВіри, тому так і висловлюєтесь з інтенцією **образи РУНВІСТІВ**. Бо ж **усяких-різних ВІР** у світі є багато (сотні). І **кожен ВІРОВОЗНАВЕЦЬ розуміє суть своєї віри** по-своєму, по своїй мітології, А НЕ ВСІХ, бо ж Ви чи я не можемо бути членами **всіх віровизнань світу**, щоб знати **ЇХ СУТЬ**.

Я. Х. також не забув про оте прокляття копання Збруча. Він пише: "...абсолютна більшість послідовників РУНВіри — виходці зі сходу України...". Тут автор наслідуює таборову бандерівщину, яка при виборах таборових "урядів" вживала таких методів: — Не голосуйте за східняків, то є вихованці марксизму... І сотні подібних рецептів вживали бандерівці... І оці "хемікалі" рецептів розкопали прокляття отого Збруча, до крайньої брато-ненависти. "Хемікалі" отих рецептів тепер стали причиною розбиття нашого громадського життя, УККА і взагалі. І ніхто не протидіє...

Та забув Я. Х. основне, що **ДАЖБОЖНИКИ** зародились якраз в **Західній Україні**. Бо як зароджувався рух українського націоналізму, то його ідейники відшукували **правдиву нашу національну праісторію і історію і разом з цим відшукали і ДАЖБОГА...** Але тут на перешкоді стала УКЦ... І не дивлячись на всевладність КЦ, в Галичині таки

видавався журнал "ДАЖБОГ". Івана Франка КЦ ізолювала від українського суспільства за його думки, висловлені в книжці "СОТВОРЕННЯ СВІТУ", в якій домінувала наука. Ба, навіть у советській дійсності В. Мороз намагався витягти Дажбога з Дніпра. Професор Шаєн, професор Драган і інші — виходці якраз з Захід. України. Тому треба підкреслити, що інтенція ЗБРУЧОКОПАННЯ в рядах РУНВ є неоправдана, непотрібна й шкідлива.

Ще одно, що мусить пам'ятати п. Я. Х., що **ДОГМАТИЗМ** релігійний чи партійний сьогодні не імponує нікому.

Наші христівіри часто вживають вислову, **ЩО УВЕСЬ СВІТ УВІРУВАВ У ХРИСТА**. Але ХРИСТИАНСТВО прийняло лише неповних 25% людности, не дивлячись на методи запровадження християнізму, як Христові Походи і т. п. А насьогодні **оті 25% ще зменшились на половину по твердженню Папи Павла VI-го**.

Я гадаю, п. Я. Х., що нам потрібне в першу чергу **БРАТОЛЮБІЄ**, глибоке поняття національно-державницької свідомости, щоб МИ були в першу чергу **УКРАЇНЦІ**, а релігійне переконання лишім на сумління кожного індивідуума.

Пишучи цю відповідь Я. Х., хочу навести вислів із есею **Б. Цимбалістого**: "...доки не буде в нас державницького, тобто політично зрілого думання, основною і найголовнішою рисою якого є **почуття національного консенту, згоди**. А це можливе тільки при **акцептуванні всяких розходжень і різниць** — культурних, **ВІРОСПОВІДНИХ**, політичних; **можливе при визнанні права за кожним українцем мати свої погляди на таку чи таку справу без небезпеки бути за це засудженим**"...

Ярополк Вогнедар

Шановний Ярополку Вогнедаре!

Не друкуюмо Ваших спростовань, бо Ви за кожним разом міняєте свій псевдонім, а ще й заставляєте складачів вживати півдесятка різних шрифтів. Крім того, Ваших спростованням також не зашкодило б більше братолюбія, зокрема в стосунку до християн. — Ред.

ПРО ОСТАПА ВИШНЮ ТА ІНШИХ

В журналі "Н. Д." ч. 7-8 (389-390) липень-серпень 1982 року опубліковано статтю Дмитра Чуба під заголовком "Остап Вишня у спогадах сучасників".

Вже сам заголовок залишає читача в неясності, бо умовчує про яких саме сучасників іде мова — про наших, чи про сучасників Остапа Вишні, який вже понад десятиліття не живе.

В самій статті автор подав ряд недопустимих помилок:

1. Про народження О. Вишні УРЕ подає: а) народився О. Вишня 11. 11. 1889 року, а не 12. 11. 1889 року, як подає Д. Чуб, б) місце народження — в містечку Груні, а не на хуторі Чечка. (На хуторі Чечва, а не Чечка, поблизу містечка Груні, а не Грунь, народився старший брат О. Вишні Василь Чечвянський — від назви того хутора, очевидно, і походить його псевдонім. Слід думати, що в міжчасі народження братів, їхні батьки могли переселитися з Чечви в Груню).

2. Думаю, що відомості про О. Шумського теж не відповідають дійсності. Рік його смерті УРЕ подає 1946. Слід думати, що коли йому пощастило пережити ежовщину, то він мабуть вмер природною смертю.

3. В своїй статті Д. Чуб пише: "Тим часом в 1935 році стався замах на Кірова першого секретаря ЦК партії в Ленінграді. Його забив колишній офіцер царської армії "Католінов".

Тут що не слово, то і блуд. В 1935 році на Кірова не було жодного замаху, бо в тому році він не жив ні одного дня. Його було забито, а не вчинено замах, 1. 12. 34 року. Його вбивником був виключений з партії (Хрущов твердить, як трюцькіст, а Кренкшов поправляє його — через сварку з партійною бюрократією) Л. Ніколасев, а не офіцер царської армії Католінов. (Див. "Хрущов ремемберс", том I, стор. 77).

Слід до цього додати, що хоч і був Кіров секретарем ЦК, але саме ЦК було в Москві, не в Ленінграді.

4. Наскільки мені відомо, до війни, Сумська вулиця в Харкові все носила цю саму назву. Дуже сумнівно, щоб цю вулицю могли перейменувати вже після війни, замінивши вітчизняну її назву на вийшовшу з моди ще в другій половині 20-их років імпортовану назву "класового архітекта" Карла Лібкнехта.

В статті багато стилістичних та лексичних недотягнень ("творив для скарбниці", або що пізніші твори О. В. "вже не блимали тими дотепами і правдивістю").

Це є той "мінімальний мінімум", який необхідно сказати про вищезгадану статтю.

Поза тим стаття має також і надзвичайно цікаве і зворушливе місце, де говориться про прибуття О. Вишні з заслання в Москву і про перші його зустрічі там з письменниками України. Але читаючи те, двос питань, як надокучливі мужи невідступно переслідують читача — що саме є там Чубове, а що є Смоличеве, та що в самого Смолича є спомином, а що є його творчістю.

**

В тому самому числі "Н. Д." опубліковано також статтю Віталія Бендера "Загадка й розгадка", де йде мова про наказ Сталіна не чинити спротиву німецьким військам протягом перших восьми годин війни.

Тут я дозволю собі подати іншу версію про той час, користуючись з джерела, про яке мені ніколи не доводилося щось зустрічати в українській пресі.

Десять мабуть на початку п'ятдесятих років небіж Сталіна, Буду Сванідзе з приватних мотивів (як він це подав) перейшов на Захід, і вже в 1952 році опублікував свої спомини під заголовком "Май анкель Джо" — Мій дядько Йосип. У цій невеликій книжці автор не дуже вдавався в глибокий і всебічний аналіз подій. Вони (спомини) мають безпретенсійний характер, цілком відповідаючи їхньому заголовкові. Сталіна він ні не засуджує, ні не вихваляє. Він ніби стоїть осторонь від таких оцінок чи міркувань.

Ці спомини Сванідзе роблять враження чесною й правдивою розповіді.

В них він пише, що 22. 6. 41 року, о 4 годині 30

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOVI DNI
Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ ВИДАВНИЦТВА "НОВІ ДНІ" 10/82

о. І. М. Чинченко, Вінніпег, Кан.	75.00
Т. Матвієнко, Торонто, Кан.	30.00
І. Олексюк, Торонто, Кан.	5.00
О. Стихно, Лячіне, Кан.	5.00
І. Гарасчук, Віндзор, США	5.00
Д. Воловий, Белгія	5.00
В. Микитюк, Тандер Бей, Кан.	5.00
С. Кабашний, Торонто, Кан.	5.00
П. Глушениця, Торонто, Кан.	5.00
А. Слободян, Торонто, Кан.	5.00

НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА ПРИЄДНАВ:

О. Денисюк, Іслінгтон, Кан. 1

Спасибі всім за допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів"

хв. він був біля брами Сталінової вілли "Наdejда" (здається) в Сочі. Незабаром вийшов до нього Сталін в супроводі Поскребишова — Сталінового секретаря та Марченка — моряка-інженера і вони всі четверо направились на ловлю риби. Їхній човен в морі супроводжувала моторова шлюпка з трьома охоронцями, яким Сталін наказав триматись від його човна неблизьче ніж 200 метрів.

О 6 год. 30 хв., пересуваючись на інше місце автор примітив, що шлюпка з охоронцями за ними не слідує. Та ось раптом вона повним ходом направилась до них. (Шлюпка мала на борту радіо, перебуваючи в постійному зв'язку з віллою "Наdejда"). І тут же капітан шлюпки Каразов доповів Сталінові про нагальне повідомлення з Москви, яке він одержав зі згаданої вілли. Це було повідомлення Молотова про німецький напад, та що бої точаться по всьому кордоні. Також Молотов просив у Сталіна інструкцій по телефону.

Є там також трохи конфузний пасаж Сванідзе: "Нас всіх (слід думати 4-х в човні Сталіна — О. К.) це приголомшило як грім, хоча більше ніж два місяці ми підозрівали (з наступного видно буде, що в те "ми" Сталін не входив — О. К.), що Гітлер може напасти..."

Далі автор наводить слова Сталіна: "Я не думав, що він (Гітлер — О. К.) збирався напасти тепер".

Потім він відіслав Поскребишова з охоронною шлюпкою, передати Молотову, щоб той що 45 хвилин повідомляв його про розвиток військових операцій вздовж кордону.

Це так пригадує Сталінів небіж Буду Сванідзе про Сталіна в перші години 2-ої світової війни.

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

Петро Волиняк. КИЇВ: читанка для 3-ої класи.
4-те видання. Ціна 3.00 дол.

Петро Волиняк. ЛАНИ. Читанка для 4-ої класи.
4-те видання. Ціна 3.00 дол.

Д. Чуб: АЛЬМАНАХ — НОВИЙ ОБРІЙ.
256 стор., в м'якій оправі. Ціна 14.00 дол.

Д. Чуб: СО ТІС ІС АВСТРАЛІЯ. 102 стор.
в м'якій оправі. Ціна 5.50 дол.

І. Бережний. УКРАЇНСЬКА МОВА. Початкова гра-
матика української мови, ч. 1. Ціна 3.00 дол.

А. Юриняк. КАМІКАДЗЕ ПАДАЄ САМ: оповідання
й фейлетони. Ціна 5.00 дол.

Д. Чуб. З НОВОГВІНЕЙСЬКИХ ВРАЖЕНЬ: на слідах
Миклухи Маклая. Книжка багатоліпострована.
Ціна 3.50 дол.

В. Винниченко. МІЖ ДВОХ СИЛ. Драма на 4 дії.
Ціна 2.00 дол.

Анатоль Юриняк. ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ Ч. II.
380 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.

Анатоль Юриняк. КРИТИЧНИМ ПЕРОМ.
318 стор., в м'якій оправі. Ціна 8.00 дол.

Іван Овечко. "НУМО ДО ПРАЦІ".
84 стор., в м'якій оправі. Ціна 5.00 дол.

Петро Волиняк. ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО.
680 стор. в твердій оправі. Ціна 12.75 дол.

ВСІ КНИЖКИ ЗАМОВЛЯТИ В АДМІНІСТРАЦІЇ
"НОВИХ ДНІВ"

Принаймні до сьогодні я не маю жодних підстав
у цьому сумніватися.

Отже як слідує, ні про який наказ Сталіна не
противитися німцям у Б. Сванідзе немає мови і
зовсім не походить на те, що такий Сталінів наказ
дійсно існував.

18. 9. 1982

О. КОВАЛЕНКО